

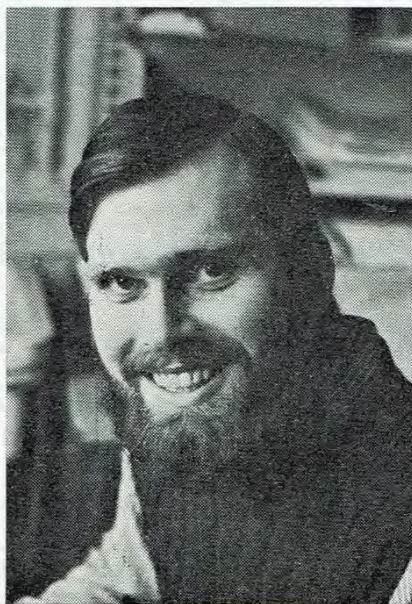
Nr. 1 1977.

18. årgang

Løssalg kr. 5,-

OSLOAVIS NEKTA Å TRYKKE INTERVJU MED LEIAREN I LSS!

Språkforma i svara til Geirr Wiggen høvde ikkje med
„fri sprogutvikling“

Geirr Wiggen, leiar i LSS.

(Foto Thomas Hoel.)

I fjor haust bad ei av dei store avisene i hovudstaden (vi får ikkje lov å seia kva for ei!) om eit intervju med den nyvalde leiaren i LSS. Intervjuet kom i stand, og det blei godkjent av Wiggen. Men så viste det seg at avisa likevel ikkje ville trykke intervjuet p.g.a. språkforma i svara til Wiggen! Avisa står for «fri sprogutvikling», og da kan ho sjølvsgat ikkje trykke slikt! Her kjem iallfall heile intervjuet, så kan lesarane våre vurdere sjølv.

— Hva er vårt morsmål?

— Det er det språket vi lærer tidligst og grundigst, i regelen det vi tilegner oss fra vogga og inn i grunnskolen. Og vi bør legge til: Det er det språket vi snakker med våre nærmeste, mennesker vi kjenner oss trygge og avslappa sammen med, kameratene og kanskje — men ikke alltid — foreldra. Dette talemålet bør få størst mulig plass i skriftspråket. For mange skjemmes over det. Mange har den

Over til s. 22.

ELLES I DETTE NUMRET BL.A.:

- «Tal dialekt, skriv dialekt!» Intervju med Peter Trudgill
- Hartvig Sætra om økopolitikk og språkstrid
- Artikler om Tønsberg- og Høyangermål
- Kapittel av Ingar Skredes nye roman
- Dikt av Ola Jonsmoen
- Else Ryen om „formann“/„leder“

SPRÅKLIG SAMLING

Abonnement 20 kroner året

Skriftstyrar: Ernst Håkon Jahr
Gabbrovn. 11, 9022 Krokeldalen
Tlf.: (083) 30 483

„AKTIVE SKRIFTSPRÅK- BRUKERE”

Professor *Eyvind Fjeld Halvorsen* har stått sentralt i den delen av språkstriden som har gått føre seg i bokmålsseksjonen i Språkrådet. Han har gjerne framstilt seg sjølv som ein meklar og kompromissmann i striden om endringar i bokmålsnormalen. Likevel blir det klart for stadig fleire at han nå må reknast med blant riksmålsfraksjonen i Språkrådet. Alt han har uttalt og skrivi i dei siste åra, peikar i den retninga. I *Språklig Samling* nr. 2/76 uttalte han at han står for eit elitesyn i språksaka. At dét er rett, får vi klart og tydelig dokumentert i ein artikkel han har skrivi i siste nummer av *Språknytt* (4/76). Fjeld Halvorsen hevdar der at det «ikke i og for seg (er) noe galt i å planlegge og dirigere språkutviklingen», men at ein slik «dirigering» først og fremst må ha oppslutning «hos det store flertall av aktive skriftspråkbrukere». Fjeld Halvorsens omsut for «aktive skriftspråkbrukere» viser at det er ein liten elite i landet han er opptatt av, og særlig den vesle, men høgrøysta delen av eliten som er organisert i riksmålsrørsla. Vi veit ikkje om Fjeld Halvorsen har lesi mye av den skjønnlitteraturen som er skriven her i landet dei siste åra. Dersom han har det, burde han ha oppdaga den radikaliseringa som er skjedd i språkbruken, særlig til dei yngre bokmålsforfattarane. Men denne yngre forfattargarden vår er kanskje ikkje aktive skriftspråkbrukarar for Fjeld Halvorsen, han er jo meir opptatt av å ta omsyn til dei få pure og reine riksmålsforfattarane som ennå er att. (Det er elles ille at Forfattarforeninga er representert i bokmålsseksjonen i Språkrådet bare med representantar for denne vesle, og stadig mindre gruppa forfattarar som nyttar Riksmålsordlista som norm.) Fjeld Halvorsen burde vete at om det synet han har, hadde vori følgt tidligare, så kunne vi i bokmål framleis ha stått på rettskrivinga av 1907. «Aktive» skriftspråkbrukarar har nemlig aldri protestert så kraftig og vist slik opposisjon

som dei gjorde etter at 1917-rettskrivinga blei kjent. Og vi skal heller ikkje gløkke om at Aftenposten ikkje gikk over til 1907-rettskrivinga før i 1923 (!) Dette burde Fjeld Halvorsen kjenne til.

Fjeld Halvorsen framstiller seg som ein meklar, men med det uttalte elitesynet han har, er det ikkje noe å mekle om. Vi i LSS stiller problemet slik: Normeringa av skriftspråket må vere slik at stadig fleire og fleire *kan bli* aktive skriftspråkbrukarar. Det er forskningsresultat nok i dag til å hevde at jo meir talemålsnært eit skriftspråk er, jo fleire er det som kjenner seg i stand til å bruke det. Fjeld Halvorsen hevdar i Språknytt at dei «aller fleste som sjelden setter pennen på papiret, vil foretrekke å holde seg til det de har lært på skolen». Har aldri Fjeld Halvorsen lurt på kva som er grunnen til at så mange mennesker «sjelden setter pennen på papiret»? Kanskje det er ein samanheng mellom det og det folk «har lært på skolen». I staden for å dytte desse *talespråkbrukarane* unna, fordi dei ikkje i dag er «aktive skriftspråkbrukere», vil vi gå inn for ei språkutvikling som *vil gjøre det lettare for dei å bli aktive brukarar av skriftspråk så vel som talespråk*. Dét kan ikkje skje om vi følgjer Fjeld Halvorsens elitesyn og normerer etter det.

ehj

Språklig Samling med ny framside

Som lesarane alt har sett, er framsida på bladet nytt frå dette numret av. Det er grafikaren *Shannon Brubeck* som har vori så gild og laga ny utforming av «emblemet» vårt. Vi vonar lesarane liker endringa, og vi takkar Brubeck for arbeidet ho har gjort.

Elles er det nytt at frå og med nå vil Språklig Samling vere å få i Narvesens bladutsal. Opplaget er auka til 2800 eksemplar, og vi får så håpe at framgangen siste året blir enda større i år

Betaling for 1977

Økonomien er viktig i alle lag, og kasseraren vår ber om at folk nå betaler medlemspengar og bladpengar for 1977, og at dei nyttar den postgirotalongen som ligger i bladet. Ei gåve, stor eller liten, er sjølv sagt også velkommen!

Innkalling til landsmøte i LSS

Med dette kalles det inn til et nytt ekstraordinært landsmøte i LSS. Landsmøtet skal behandle resten av framlegget til prinsippprogram for Landslaget. § 1 i dette prinsippprogrammet blei vedtatt på landsmøtet i fjor høst (gjengitt i forrige nummer av bladet), og til behandling nå foreligger dette framlegget fra sentralstyret:

2. LSS meiner at språkstriden i dag først og fremst er en strid med sosiale motsetninger. Det viktigste hindret for å nå fram til ei felles folkelig skriftform er den maktstillinga det konservative bokmålet har gjennom sentrale maktsentra og påvirkningsorgan. LSS vil motarbeide denne ufolkelige norma og organiserte forsøk på å opprettholde den.
3. LSS meiner at alle må kunne bruke sitt eige talemål i alle situasjoner, og går imot talemålsnormering i skolen og privat språktvang i yrkeslivet.
4. LSS krever reell jamstilling for nynorsk skriftspråk på alle områder i samfunnet, så lenge vi ennå ikke har nådd fram til ei samlende skriftform.
5. LSS går inn for at skriftspråket i skolen skal være mest mulig i samsvar med det folkelige talemålet på stedet.
6. LSS går inn for at norskopplæringa i skolen bør styrkes. I læreplaner og i undervisninga bør det legges sterk vekt på målforekunnkap og nyere språkhistorie som bakgrunn for kunnskap om den nåværende språksituasjonen. Under opplæringa i skriftnormene bør det legges vekt på å vise hvordan normene forholder seg til talemålet på stedet.
7. LSS meiner at sosiale og språklige skillelinjer henger sammen med skilnader i kulturformer, og vil ta del i arbeidet med å styrke den folkelige kulturen mot presset fra den kommersielle massekulturen.
8. LSS ser det anglo-amerikanske språkpresset som den største faren for norsk mål i dag, og vil arbeide for å støtte det norske målet mot denne truselen.
9. LSS meiner at arbeidet med å oppnorske ord og uttrykk i ulike fagspråk må få langt større vekt i språkrøktsarbeidet enn det har hatt til nå.
10. LSS vil arbeide for at det offentlige skal bruke et folkelig mål, særlig i publikasjoner og anna informasjonsstoff.
11. LSS vil støtte samene i deres strid for samisk språk og kultur. Også andre språkminoriteter bør få undervisning på sitt eige mål.

Landsmøtet blir holdt søndag 17. april i lokala til Norsk Lektorlag, Wergelandsvn. 15, Oslo, kl. 10,00.

Sentralstyret.

MELD DEG INN I LSS!

Kryss av og send slippen til Landslaget for Språklig Samling, Postboks 636, Sentrum, Oslo 1.

- Ønsker å bli medlem av LSS
 Ønsker opplysninger om LSS
 Ønsker å abonnere på bladet Språklig Samling.

Navn: .....

Adresse: .....

Engelsk språksosiolog:

— TAL DIALEKT, SKRIV DIALEKT!

Den engelske språksosiologen Peter Trudgill er kjent i fagkretser over hele verden for den grunnboka han har skrevet i språksosiologi: *SOCIOLINGUISTICS. AN INTRODUCTION*. Boka er selt i hele 30 000 eksemplarer verden over. Det er få fagbøker som kan oppvise et slikt opplagstall.

Peter Trudgill er også kjent for doktorarbeidet sitt, ei undersøkelse av hvordan språket i Norwich varierer sosialt. Han er født i 1943

og er nå universitetslektor ved universitetet i Reading i England, der han underviser i språksosiologi og dialektologi. Høsten 1976 var Peter Trudgill i Norge som gjesteforeleser ved universitetet i Bergen og Tromsø, og *SPRÅKLIG SAMLING* fikk da dette intervjuet med han. Trudgill har i mange år tilbrakt sommerferien sin i Vestfold, og han snakker godt norsk. Intervjuer er Ernst Håkon Jahr.

EHJ: Hva skjer når engelske barn begynner på skolen? Åssen blir de mottatt språklig?

PT: De må lære å lese Standard Engelsk. Og de må lære å snakke det også. Mange lærere tror og mener de gjør elevene en tjeneste når de retter «feil» i uttale og de godtar ofte ikke lokal uttale som dialektal uttale. Jeg skal nevne et lite eksempel. Jeg var i London for ei tid sia og holdt et foredrag for ei gruppe lærere. Der holdt jeg fram at skolen ikke burde rette og korrigere elevenes uttale. Og reglene sier at ved eksamen skal elevene ikke trekkes for dialektal uttale. Men mange sensorer mener at dialektal uttale er noe de har bare på landet, ikke i byene, og disse lærerne i London, som jeg snakka til, var opptatt av dette. I forsamlinga var det også en slik sensor, og han måtte innrømme at jo da, lokal London-uttale blei det trekt for til eksamen. Til slutt blei han likevel enig med meg i at uttalen i London også måtte sees på som dialektal, og han ville prøve å virke til at den uheldige praksisen blei endra.

EHJ: Standard Engelsk er vel allment akseptert som det korrekte?

PT: Ja, det er helt klart.

EHJ: Det er ikke noe unntak, f. eks. innafør arbeiderrørsla, at den ser annerledes på dette?

PT: Nei, dette er ikke noe partipolitisk spørsmål. Noen innafør fagrørsla bruker riktignok — sikkert ubevisst — en del mer lokal uttale, og konservative politikere bruker mer standard uttale (RP), men dette er en svært grov gene-

ralisering. Forskjellene er egentlig svært små. Dialektene i England er langt likere hverandre enn f. eks. i Norge. Jeg har laga en oversikt over forskjellene mellom Reading-dialekta og Standard Engelsk, og den oversikten blei på bare tre maskinskrevne sider. Så forskjellene er ikke store.

EHJ: Men viss vi beveger oss nordover til Skottland blir de vel større?

PT: Ja, større lydlike forskjeller. Der begynner vi å nærme oss mer tilstandene i Norge.

EHJ: Det fins en litterær tradisjon i Skottland, ikke sant, med bruk av skotsk?

PT: På 1700-tallet blei skotsk skrevet forskjellig fra engelsk. Skottland var et eget land da. Seinere blei det mer og mer engelsk. Forholdet er nokså parallelt til da dansk tok over for norsk hos dere i seinmellomalderen. Overgangen til engelsk i Skottland blei underletta av det at engelsk og skotsk står så nær hverandre reint språklig, og det samme var sjølsagt tilfelle hos dere. Slik kom det ene språket (skotsk) til å bli sett på som en variant av det andre (engelsk). Skotsk blei da sett på som en dårlig variant av engelsk — og bruk av skotsk i skrift døde ut.

Nå er det på ny interesse for skotsk og skriftlig bruk av det. Men problemet er: skal det være ei helt ny norm, eller skal det være ei utvida norm med store variasjonsmuligheter? Hvilke former skal i tilfelle med og hvilke skal ikke?

EHJ: Åssen var det med dette på 1700-tallet?

PT: Jeg trur det var ei ganske fast norm, omtrent like fast som engelsk den gangen. Robert Burns skreiv både på engelsk og skotsk. Flertallet av skottene i dag er likevel nokså uberørt av dette. Men den nye interessa som er der, henger sammen med framveksten av den nye skotske nasjonalismen.

EHJ: Hva med det skotske nasjonalistpartiet, har det noe politikk med omsyn til språket?

PT: Nei, det har det ikke. Noen av dem som er interessert i spørsmålet, er skotske nasjonalister, men andre er ikke. Jeg har ikke hørt at nasjonalistpartiet har noen programpost om dette.

EHJ: Situasjonen skulle jo være svært parallell til forhold vi kjenner fra Norge.

PT: Ja, derfor er de skotske språkinteresserte også svært opptatt av den norske språkstriden. Jeg får stadig spørsmål om den fra språkinteresserte skotter. Særlig er de interessert i nynorsk og arbeidet til Ivar Aasen. De er opptatt av muligheten til å gjøre noe liknende i Skottland som det Aasen gjorde i Norge. Men vi må være klar over at det ennå er ei nokså lita gruppe mennesker som er opptatt av dette. Men spørsmål kan lettere bli et politisk spørsmål i Skottland enn i England, fordi det kan knyttes til skotsk nasjonalisme, en bevegelse som er i vekst. Standard Engelsk kan lett knyttes til England i *motsetning* til Skottland. Noe slik er sjølsagt ikke mulig i sjølve England. Å reise *språket* som et politisk spørsmål er derfor langt nærmere i Skottland enn i England.

EHJ: Hva med Wales?

PT: I Wales er den nasjonalistiske rørsla svært språkbevisst, men den er knytta til *walisisk* og ikke til en walisisk variant av engelsk. Så situasjonen er helt ulik den vi har i Skottland. Før brukte hele befolkninga i Wales walisisk, nå er det ca. 25 prosent som har det som morsmål. Det er særlig i nordvest de bruker dette keltiske språket nå. Men interessa for språket er økende for tida. Mange walisere som ikke sjøl har språket som morsmål, sender barna sine til walisisktalende skoler. Jeg trur framtida for walisisk er god og betryggende.

Sjølsagt har vi gælisk i Skottland (i dag bare på vest-øyene). Men skotsk nasjonalisme har ikke fokusert på gælisk som waliserne på walisisk. Grunnen er at gælisk aldri har vært språket til hele den skotske nasjonen. Det blei aldri snakka i «The highlands».

EHJ: Er det gæliske skoler også?

PT: Ja, det er det. Ikke så mange riktignok, flest på de ytre øyene som sagt. Men skolesentraliseringa skaper problemer for dem som bruker gælisk. Med de store skoleenhetene er det samla både gælisktalende og engelsktalende på samme skole, og da er det alltid engelsk

som vinner. Så gælisk-talende taper mye på skolesentraliseringa.

EHJ: Det du forteller der, virker parallellt til det vi har hatt her i landet. Skolesentraliseringa har gått ut over nynorsk som skolemål. Ofte har nynorskskolene liggi i utkanten og bokmålsskolene i sentrum i en kommune. Når så utkantskolene blir nedlagt, taper nynorsken. Dette virker svært likt det du har fortalt om forholdet mellom skoler med gælisk og skoler med engelsk.

* * *

Skal vi gå over til Norge litt? Kan du si litt om åssen du oppfatter situasjonen her i landet med to offisielle norske skriftnormer, bokmål og nynorsk?

PT: Det ser ut for meg som om en av de tinga som er bra i Norge sammenlikna med de fleste andre land, er at dere har så store valgmuligheter. Jeg tenker spesielt på skolebarna som skal lære å lese og skrive. Det er viktig at denne læringa blir så lett og enkel og morsom for dem som mulig. Fordelen dere har her i landet — slik jeg ser det — er at dere har de to skriftvariantene og innafor hver av de to variantene har dere flere varianter igjen. Så viss læreren er oppmerksom og bevisst nok om dette, vil elevene — iallfall i teorien — ha tilgang til en offisiell skriftspråksvariant som er ganske lik deres eget talemål.

Men for meg ser det ut til at en god del dialekter på mange vis står i ei mellomstilling mellom nynorsk og bokmål. Og derfor mener jeg at den valgfriheten dere har — som er en stor fordel — kunne bli enda større og utvida ved bare å bryte ned grensa mellom nynorsk og bokmål.

Jeg trur dette i det vesentlige er et språklig spørsmål. F. eks. viss vi tar skolebarn sørøst i landet, så kan de skrive f. eks. *jenta* og *husa* og ennå være godt innafor grensa til bokmål. Men de kan ikke skrive *guttane*, fordi den forma ikke fins innafor bokmålsnormalen. Derimot fins denne forma i nynorsk. Hvorfor kan nå ikke disse barna skrive *guttane* også, viss det er det de sier? Særlig når denne forma er ei godkjent standardform i skriftlig norsk, nemlig i nynorsk. Jeg ser det slik at viss grensa mellom de to standardvariantene bokmål og nynorsk kunne brytes ned, ville valgfriheten kunne utvides mye.

EHJ: Du mener altså at grensa mellom de to målformene skulle rives også når det gjelder formverket, likeså vel som når det gjelder ordvalget og lydlige forhold?

PT: Ja, jeg trur formverket er det viktigste, ved sida av lydverket. Leksikalske forhold, dvs. ordvalg, er ei anna sak, mener jeg.

EHJ: Når det gjelder ordvalget er det jo skjedd mye lån mellom målformene allerede.

Kanskje særlig fra nynorsk til bokmål, men også andre vegen. Nynorsk er jo tradisjonelt mer puritistisk.

PT: Ja, men dette trur jeg er et annet spørsmål. Du har puristholdninga, du har motstand mot anglosismer osv. Som utlending har jeg ikke så velbegrunna meninger om dette. Jeg trur det er et annet område. Det jeg er opptatt av, er skolebarna. Det er problema deres som er viktige. Og de vil sjølsagt bruke de orda de kan og vil etter hvert utvide ordforrådet sitt. Dette vil vært likt for alle, og jeg syns ikke dette er like viktig som form- og lydverk. Så når jeg snakker om å bryte ned grensa mellom nynorsk og bokmål, så gjelder det først og fremst lyd- og formverket, ikke ordforrådet så mye.

EHJ: Forfatteren Ingar Skrede gjør i romanen *Kora* bruk av et slikt formverk som du beskriver. Han tar utgangspunkt i Vestfoldmål og skriver f. eks. *hestane*, som han sier, men *hester*, som er normalisert fra uttalen *hestær*. Altså får vi ei blanding av bokmåls- og nynorskformer. Her vil nok mange si at han kunne skrive *hestar* som skriftform for *hestær*. Men sjøl mener han at *hester* er riktigere. Han bøyer altså *hester*—*hestane* i flertall.

PT: Ja, hvorfor ikke? Andre steder i skriftspråket står *er* for uttalen *ær*, så det er vel ganske naturlig at folk fra Vestfold identifiserer *hestær* med *hester*. Og hvorfor skulle ikke skolebarna kunne skrive *hester* og lese *hestær*, men også *hestane*, som de også sier? Her kan ikke bokmålsforma *hestene* stå for uttalen *hestane*.

EHJ: Forma *hesta* er også tillatt i bokmål, men den kan vel neppe sies å være bedre her.

PT: Nei, jeg syns skolebarna skulle kunne skrive *hestane* i bunden flertall ved sida av *hester* i ubunden fl.t.

Jeg har sett på den artikkelen fra kulturforlaget BRAK i Språklig Samling nr. 3 (1976). Den artikkelen er på Kongsvingerdialekt, viss jeg har oppfatta det rett. Dette syns jeg er bra, det er fint at folk skriver så talemålsnært. Men forfatteren gjør en del ting som han ikke behøver, etter mi mening. For det første gjelder det bruken av apostrof. Den er unødvendig. Det er bedre å sette inn det apostrofen *betyr*. For den står jo istedenfor noe. Apostrofen er et slags mindreverdsmerke på den skriftlige framstillinga. Og den er helt unødvendig. Sia apostrofen står *for* noe, er det bedre å skrive det den står *for*. Hvorfor ikke skrive *finkulturen* (isted.f. *finkultur'n*)? Uttalen er allikevel *fin-kulturn* eller noe sånt.

En annen ting forf. har gjort her, er å skrive *einda*, med diftong. Så vidt jeg forstår er det ikke diftongen *ei* egentlig, men det er en rest etter ei tidligere palatalisering (av *n*). OK —

dette gir deg et inntrykk av hvordan akkurat denne dialekta er. Men når det gjelder skriftforma som hjelp for skolebarn, er det kanskje ikke nødvendig å ha med dette. Kanskje det virker mer kompliserende enn enklere. Jeg trur det ville være bedre her å skrive *enda*. Uttalen i Solør- Kongsvinger-området vil automatisk bli *æinda* eller noe liknende likevel.

EHJ: Her i landet har vi en ca. 100 år gammel tradisjon når det gjelder *debatt* om abc-bøker og den første skriveopplæringa på dialekt.

PT: Ja, jeg er klar over det, og i Sverige har det vært gjort en del undersøkelser når det gjelder dette. Det har også vært et store eksperiment i USA der en nytta dette prinsippet. Analfabetismen er som kjent svært utbredt blant svarte fra arbeiderklassen i USA. En måte som er prøvd for å løse dette problemet, er å ta i bruk skolebøker i *Black English* istedenfor Standard Engelsk. Rapportene fra dette eksperimentet forteller om noe ulike resultater, men mange av dem hevder at tiltaket var en stor suksess, og at barna lærte både å lese og å skrive bedre og raskere.

Slik jeg tolker dette, blei de gode resultatene ikke oppnådd fordi språkforma som blei nytta, gjorde det *teknisk* lettere for barna. Standard Engelsk er ikke så forskjellig fra *Black English*, og barn over hele verden lærer jo mer eller mindre å lese i ei anna språkform enn si eiga.. Det ser ut til å være langt mer ei *psykologisk* sak. Barna kunne *identifisere* seg mye mer med det språket de leste. Og dermed blei det også mye mer interessant. De blei ivrige når det gjaldt å lære å lese og skrive.

Uheldigvis blei det stor opposisjon og motstand fra foreldra mot dette eksperimentet.. De sa: «Vi vil at våre barn skal lære å snakke og skrive *riktig* på skolen, og ikke den dårlige engelsken *vi* snakker.» Og resultatet var at eksperimentet blei stoppa. Dette er jo ganske karakteristisk, nemlig at språklige fordommer jamnt over deles av de menneska som lider mest under dem.

EHJ: En skulle vel kanskje tru at vi ville få *litt* mindre av slik motstand her i landet pga. den bedre stillinga som dialektene tradisjonelt har. Men jeg trur likevel slike fordommer gjør seg ganske mye gjeldende hos oss også tross alt. Tanken om abc på bygdemål blei forresten tatt opp for hundre år sia av bl.a. Bjørnstjerne Bjørnson.

PT: Virkelig?

EHJ: Ja da. Og Olaus Fjørtoft. Seinere blei tanken tatt opp igjen av Halvdan Koht og av organisasjonen Østlandsk reisning. Det var i tida omkring 1920.

PT: Jeg ser ingen grunn til at en ikke skulle skrive mer på dialekt i Norge. Folk vil nok

Over til s. 19.

Høyangermålet — en ny dialekt

Av Helge Omdal

Amanuensis Helge Omdal ved Nordisk institutt, Universitetet i Bergen, skriver i denne artikkelen om den nye dialekten som er vokst fram i den siste generasjonen i Høyanger, Sogn og Fjordane. Materialet som Omdal legger fram, gir interessante perspektiv når det gjelder den framtidige normeringa av norsk skriftspråk.

Industristedet Høyanger i Sogn og Fjordane har i dag om lag 3000 innbyggerer. Få steder kan vise til en så sterk befolkningsauke i løpet av en periode på 60 år som Høyanger. Da industriutbygginga tok til i 1916, budde det bare 120 «innfødte» her.

Det er klart at de få fastbuende knapt kunne påvirke talemålet til de som flytta til Høyanger i anleggsperioden og da aluminiumsverket kom i gang. Hit kom folk fra alle landsdeler, sjøl om innflytterne fra Sogn og Fjordane fylke var i flertall. I en slik målblandingssituasjon som en da fikk i Høyanger, må en kunne gå ut fra at innflytterne stort sett beholdt sitt opphavlige talemål livet ut, men at det før eller seinere blei utvikla en ny Høyanger-dialekt hos barna.

Nordisk institutt ved Universitetet i Bergen har i de seinere åra fått undersøkt fleire tettstedsmål på Vestlandet, dels ved studenter som har tatt for seg slike emner i form av hovedfagsoppgaver, dels ved feltkurs og andre særskilte undersøkelser.

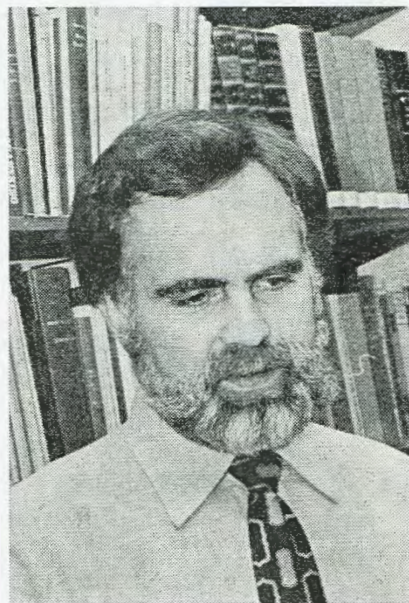
Når det gjaldt Høyanger, var vi særlig interessert i å finne ut når og hvordan det hadde oppstått en ny talemålsnorm, og om denne kunne sies å være forholdsvis ensarta. Det som gjør tilfellet Høyanger særlig interessant i en språklig sammenheng, er at innflyttinga skjedd i løpet av en forholdsvis kort periode, at de «innfødte» var i så klart mindretall, og at stedet var forholdsvis isolert. Det fins bare få paralleller til Høyanger — den nærmeste er Odda/Tyssedal.

Det viste seg at den første generasjonen som var født og oppvokst i Høyanger, dvs. folk som i dag er i 50-åra, ikke har noen ensarta dialekt,

men har et talemål som for en stor del bærer preg av talemålet til foreldrene. Det er temmelig store variasjoner fra person til person.

Skal en finne et enhetlig talemål, må en gå en generasjon lenger fram, til personer som er i 20-åra eller yngre. Hos disse gir talemålet inntrykk av å være like «fast» som på andre tilsvarende steder med mer stabil befolkningsvekst.

Det er naturligvis mange faktorer som bestemmer hva slags språktrekk som skal gå

Amanuensis Helge Omdal ved Universitetet i Bergen.

seirende ut av en slik brytningsprosess som språket i Høyanger har vært gjennom. Særlig viktig er nok det befolkningsmessige grunnlaget de forskjellige språktrekka har på stedet, videre hva slags prestisje disse trekka har, om de fins i området omkring, eller i byområder i nærheten, og om de har støtte i skriftspråket.

Likevel ser det ut til at den aller viktigste faktoren er tendensen til forenkling av språkssystemet. Noe som trulig også har bidratt til at den nye Høyanger-dialekten er såpass enhetlig, er at det ikke lenger er stort igjen av det sosio-geografiske mønstret som var dominerende i den første perioden. Arbeider og funksjonær bur i dag side om side, og talemålet til barna deres bærer lite merke av sosial skilnad.

Også skoleopplæringa kan ha virka stabiliserende på dialekten; etter krigen har den stort sett vært på nynorsk, i motsetning til i den første perioden, da en hadde både bokmåls- og nynorskopplæring.

Det nye Høyanger-målet må karakteriseres som en nordvestlandsk dialekt — det har bl. a. *e*-infinitiv (*å b'ite, å gjøre*) og *e* i ubestemt form av svake hokjønnsord (*ei vise*). Måla i Indre Sogn har *a* i tilsvarende stilling. Det er videre klart at denne nye dialekten har sine vesentlige drag fra måla i Sogn og Fjordane fylke, men er mer «moderne» og har enklere system enn de fleste av disse.

Om vokalene kan en kort si at disse ikke er diftongiske lenger, noe som var vanlig i det eldre bygdemålet, særlig for høge vokaler (som i eldre *ei:s* «is»). Vokalsystemet er det vanlige norske 9-vokalsystemet (*i, y, u, o, e, ø, æ, a* og *å*). *å*-lyden brukes nå istedenfor eldre *ao*, altså *bå:t* istedenfor eldre bygdemål *baot*. Diftongsystemet ser også ut til å ha blitt enklere, og ungdommen har ofte bare tre diftongfonem: *ai*, *åy* og *æu*. Blant eldre Høyanger-folk blei i alle fall også *ei* og *øy* brukt, men disse ser nå oftest ut til å ha falt sammen med *ai* og *åy* (som i *jait* «geit» og *håy* «høy»). Et tilsvarende diftongsystem fins bl. a. i Sogn. Etter en periode med tilløp til et større antall diftonger, som også var mer i samsvar med det «normalnorske», ser Høyanger-målet nå ut til å falle til ro med dette enkle diftongsystemet, som i alle fall neppe har mønsteret sitt fra bokmåls- eller nynorskopplæringa.

Mens vi er inne på diftonger, bør det nevnes at en god del ordformer som ellers har diftong, har monoftong i Høyanger-målet, som i *e:n, he:l, fle:re, ve:t, hø:re*. Også forma *he:m* «heim» kommer med i denne kategorien, og her må Bergens-målet ha øvd innflytelse, uten at dette bymålet ellers ser ut til å ha hatt særlig stor påvirkningskraft på det nye Høyanger-målet.

Konsonantsystemet er også blitt enklere enn tidligere. Eldre bygdemål hadde affrikat som i leseuttale av *liggje* og *byggje*. Denne lyden er ikke brukt i det nye Høyanger-målet, heller ikke i former som *ryggen* (bestemt form entall av *rygg*). Dermed har en samme konsonant (*g*) både i ubestemt og bestemt form, og tilsvarende gjelder typen *tak* — *take* (ikkje takje). Dette er for øvrig i samsvar med utviklinga svært mange steder i landet.

Om substantivbøyninga er det mest merkbart at en ser ut til å ha fått såkalt «kjønnsbøyning» i det nye Høyanger-målet. Mens nynorskens system har fleirtallsending både på *-ar* og *-er* i hankjønn (*hestar, benker*) og både *-er* og *-ar* i hokjønn (*viser, myrar*), har Høyanger-målet stort sett gjennomført endinga *-a* i ubestemt form fleirtall av hankjønnsord (*hesta, benka*), og *-e* i tilsvarende hokjønnsformer (*vise, myre*). Dette systemet er ei vesentlig forenkling i forhold til systemet både i de fleste vestnorske dialektene og til nynorskens hovedsystem. Ellers kan en legge merke til at både sterke og svake hokjønnsord ender på *-a* i bestemt form entall: *myra* og *visa*.

Også verb-systemet viser forenkling. Dette er mest merkbart i verb som etter gjeldende rettskrivning i nynorsk får omlyd i presens (*sove* — *søv, komme* — *kjem*). Høyanger-målet — i motsetning til bygdemåla i området og til nynorsk-normalen, men i samsvar med utviklinga i mange norske dialekter i vår tid — har samme vokal i presens som i infinitiv i denne typen verb, altså presens *så:ve* og *kåm:e*.

Av ordformer som verken hører heime i dialektene i denne delen av landet eller i nynorsk-normalen, har Høyanger-målet en del, bl. a. *se, si, (har) vært, mer, hver, noen, mye*. Mer oppsiktsvekkende er det kanskje at formene *åssen* og *dere* hører til i det nye Høyanger-målet.

Det blir også fortalt at formene *jeg* og *ikke* var vanlige blant ungdommen i en kortere periode, men disse formene har likevel ikke vært levedyktige, slik at *eg* og *ikkje* har gått seierrike ut av kampen.

Alt i alt gir framveksten av det nye Høyanger-målet oss interessante informasjoner om en viktig fase i nyere norsk språkhistorie. Det er som nevnt ikke mange paralleller en har i norsk til utviklinga av en ny Høyanger-dialekt, og en bør her derfor kunne få nyttig kunnskap om hva som skjer i en slik intens målbrutings situasjon. Mye av den samme utviklinga vil en utvilsomt finne igjen mange andre steder.

Det nye Høyanger-målet kan kanskje også på mange punkter gi oss en pekepinn om i hva slags retning norsk språkutvikling går i tida framover. De som skal utforme, justere og modernisere vårt offisielle språk, bør i alle fall være særlig interesserte i utviklinga i slike «Norge i miniatyr»-områder.

Det har tatt 2—3 generasjoner før Høyanger-målet nå har «falt til ro» og funnet si form, og det er sterke grunner til å anta at dette moderne tettstedsmålet vil øve merkbar påvirkning på — og i mange trekk være mønsterdannende for — måla i store deler av Sogn og

Over til neste s.

JOENSUU

FRA „FORMANN“
TIL „LEDER“

Flatt

som rulla nedpå jorda
med valse
åkrar i blant
men mest granskog

inni det grøne
flagrande septemberlauv

sløkte sjøar
stirer blinde opp mot lyset
og kjenner ingen
som eingong sprang
langs lunkne sommarstrender

Alle ord
er jaga over grensa til Sovjet
og kjem attende
som haustleg vind
med ein søt ange av bjørk og bær

Slik ligg Norra Karelen
reinska
ordlaus
og ventar den første frost

I desse tider
syng det inni menneska
dei vakraste stumme songar
Kalevala i alltid ny skapnad
før ordet vart fødd.

Ola Jonsmoen.

Høyangermålet . . . .

(fra s.. 8)

Fjordane. Etter det vi kjenner til fra andre undersøkelser, vil Høyanger-målet kunne øve sterkere innflytelse enn hovedstadsmålet og massemedia på bygdemåla i denne delen av fylket.

Av Else Ryen

På landsmøtet 10. oktober i fjor fikk Landslaget for språklig samling leder og tillitsfolk i staden for formann og tillitsmenn. Et slikt skifte i titler skaper alltid en del debatt. Det argumenteres gjerne med at *formann* og andre ord med etterstaving *-mann* er kjønnsnøytrale. Og gammalnorsk blir tatt som sannhetsvitne, for *madr* hadde både betydningen *mann* og *menneske*.

I en annen sammenheng har denne debatten også kommet inn i spaltene til *Språklig Samling*. I ei omtale av *Norsk stadnamnleksikon* i nr. 3/76 reagerer Geirr Wiggen på at *skiensmann* er eneste betegnelse på en som bor i Skien, og han peker på at mange i dag oppfatter en slik «nøytral» bruk av *-mann* som kjønnsdiskriminerende. I nr. 4/76 kommer Arne S. Jakobsen med en kommentar og hevder at «om bare folk flest ble klar over at sammensetningene med *-mann* = menneske har vi hatt i Norge siden vikingtida, skulle denne bruken kanskje virke mindre diskriminerende.»

En historisk-filologisk begrunnelse kan ikke uten videre gjelde for nåtidig språkbruk. Ordet *mann* har gått gjennom ei historisk forandring, slik en mengde ord gjør. Ordet *menneske* er i bruk som fellesbetegnelse for kvinne og mann fra seinmellomalderen. *Mann* i kjønnsnøytral mening fikk også konkurranse fra ordet *folk*, og det førte etter hvert til ei spesialisering av orda. *Menneske* og *folk* blei fellesbetegnelse for kvinne og mann, *mann* blei hankjønnsbetegnelse.

Men når *mann* i de fleste tilfella nå brukes og oppfattes slik, har det også sammenheng med samfunnsforhold. Ordet betydde *menneske* og *mann* (slik det er levende i flere språk i dag, f. eks. engelsk *man*, fransk *homme* og spansk *hombre*), ikke *menneske* og *kvinne*, og som oftest når ordet blei brukt, dreide det seg om en person av hankjønn. Slik var det også når ordet blei nytta i sammensetninger. De *-mann*betegnelse vi har for yrkes- og tillitsverv stod i virkeligheten for menn, ikke for mennesker av begge kjønn. Stillingene var for mannspersoner, og lenge var det ingen som mente at kvinner skulle ha adgang til dem. Smått om senn har kvinner kommet inn i tradisjonelle mannsyrker og verv, men det tok lang tid før noen begynte å peke på at språkbruken hang etter.

Diskusjoner om kjønnsnøytral og diskriminerende språkbruk handler om språkkonvensjoner og om kvinners og menns stilling i sam-

Over til s.. 13.

ØKOPOLITIKK OG SPRÅKSTRID

Denne artikkelen skreiv Hartvig Sætra som reaksjon på ein kronikk av Håkon Stang i Dagbladet 4.9.74. Stang argumenterte der for ei

nordisk språksamling. Artikkelen til Sætra blir likevel trykt for første gong her.

Språkdebatten har til denne tid mest vore førd mellom filologar. Det som får meg til å blande meg inn som realist/biolog, er at somme nyttar ein økopolitisk argumentasjon for ei nordisk språksamling. Eit sentralt poeng er at Norden i framtida vil vere ein naturleg økologisk heilskap — eit «sjølvbergingsområde».

Av Hartvig Sætra

Men sett med økologiens auge kan ikkje ei sjølvbergings-eining vere av ein slik storleik som Norden. Begrepet sjølvbergning er mest meiningsfylt for små einingar, såsom familie, grend, bygd, region. I debatten kan ein sjå det brukt om landsdelar eller om heile landet Norge (Norsk sjølvbergning). Men brukt slik blir ordet altfor mangetydig: Det kan dekke over alt muleg frå eit system av sjølvberga bygder heilt til ein ekstrem handelsøkonomi der alt «går opp», dvs. for Nordens vedkomande at vi lær regionane og statane spesialisere seg på kvar sine produkt, slik at dei til saman gjennom samhandel er bortimot uavhengige av handel med tredjeland.

Den siste forma for «nordisk sjølvbergning» har eg personleg ikkje stort meir til overs for enn for det verdsomspennande systemet vi har i dag. Eit system bygd på stor internasjonal og interregional handel vil ikkje ta vare på haustinga av dei *marginale* ressursane i kvart distrikt. Det er ikkje sikkert at det er øko-politisk forsvarleg av Norden å vere eit sjølvforsynt område med matvarer. Truleg er *netto-eksport* av mat riktigare, jfr. Borgstrøm. Dersom Norden er «sjølvforsynt» på den måten at nord-norske kyr og sauer blir utkonkurrert av danske, har det lite eller ingenting med *sjølvbergning* å gjere. Ein bør derfor aldri bruke dette ordet om andre nivå enn familiar, lokalsamfunn, og til nød om interkommunale regionar.

Etter mitt syn er det rett at kulturell einskap

kan styrke eit sjølvbergingsområde. Men dette argumentet talar heller for ei oppdeling av dei nåverande nasjonalspråka i regionale språkformer. Eit «høgnordisk» språk vil akkurat som «høgsvensk» og Riksmålsforbundets normal berre bli ei ny form for standardisering etter dei normer som den urbane overklassa set opp.

Standardisering eller mangfald?

«Nordistane» ser tydelegvis for seg ein framtidig språkleg einskap i eit lukka nordisk handelssystem. Dette vil bl. a. bety ei standardisering, der dei nasjonale mindretallsspråka forsvinn, og der dei nasjonale hovudspråka nærmar seg mot eitt fellesspråk.

Er ei slik standardisering i samsvar med økologiske lovar og økopolitisk tenkemåte? —

På ingen måte, tvert om. Ein av økologiens viktigaste lovar seier: *Mangfald gir styrke*. — Og det er ingen ting som tyder på at denne loven ikkje gjeld kulturane. Eit folks kultur har nær samheng med levestil og livsstil, som igjen er nær knytt til arbeidsliv og ressursutnytting. Eit talande eksempel frå den delen av landet eg bur i: Reindrift er ein framifrå måte å nytte svært marginale ressursar på. Men det er mykje som tyder på at utan samisk språk, med sitt rike og fasetterte ordtilfang frå naturen og viddas næringsliv, vil reindriften døy ut. Nordmenn utan kjennskap til anna enn norsk språk, vil vere hjelpelause i reinflokk, inntil deira eige språk har tilpassa seg økologiske realiteter. Og det tar tid. Langt betre økopolitisk sett vil det vere å gjere ein innsats for å styrke samisk språk.

Mange av dei same argumenta kan først i marka for ei styrking av norske dialektar og av samnemnaren for dei: Nynorsk skriftmål. Eg tenkjer sjølv sagt ikkje i den samanhengen berre på ord og uttrykk som har samheng med arbeidsliv og ressursutnytting, men i vidaste forstand på det som dialektar og nynorsk skriftmål kan gi bygdefolk: identifikasjon, sjølvrespekt og kampvilje andsynes dei dominerande maktsentra.

Mangfald gir politisk styrke

Språkstriden i Norge er, som både Geirr Wiggen og Ernst Håkon Jahr har vore inne på, først og fremst ein strid om samfunnsmakt og om den utviklingsretningen samfunnet vårt skal følgje. Dermed er språkstriden *politikk*, ikkje filologisk flisespikkeri eller sentimental nasjonalisme. Dette er masker som enkelte målfolk har løynt seg bak for å unnfly klasseperspektivet, og dels er det merkelappar som motstandarane har funne det oppportunt å utstyre målfolk med. Når t.d. Jens A. Christophersen og Henry Valen stadig kjører ut målsak, bedehus og fråhaldssak som tre sider av samme sak, er det ikkje nøytral samfunnsforskning dei driv, men kolportering av populære urbane fordommar. Dei gløymer at det finst motsetnader *innanfor* vestnorske bygder, og at frilynde ungdomslag/mållag ofte har stått i strid mot det religiøse trongsynet i bygdene. — Både Valen og Jens A. bør snarast råd lese Garborg!

Målstriden har alltid vore retta mot kulturelt overklassevelde på ein langt annan og skarpare måte enn pietisme og fråhaldssak. Derfor har målsaka også mobilisert *motkreftene* til ein ganske annan og langt skarpare konfrontasjon. Desse kreftene er kapitalkrefter, — dei samme som vil sentralisere, standardisere og straumlinjeforme heila vårt tilvære slik at det blir lettast mulig å fråtse i ressursar, lettast muleg å skape profitt.

Det er ikkje vanskeleg å sjå at både arbeidarar, bønder, fiskarar, økologar og målfolk blir truga av den same fienden. Derfor er norsk målreising ei hovudpine for kapitalen. Og av samme grunn er norsk målreising, tillike med samisk, skånsk, bornholmsk, värmlandsk osv., ein ekstra styrke for venstresida i politikken.

Dette ser ut til å ha gått opp for venstresida i Norge i dei siste åra. Truleg var EF-striden ei oppvakning. (Vilje vi vore medlemmer i EF i dag dersom nynorsken hadde blitt jaga ut av skolane under «Foreldreaksjonen» i femti-åra?)

Heilt til ganske nyleg var språkspørsmålet sett på som ei «privatsak» på line med religionen. Derfor kunne enkelte sosialistar utan blygsel gå inn for ein reaksjonær og diskriminerande argumentasjon i språkstriden. Å meine det samme som Farmand om «samnorsk», sidemålsstil og nynorsk i radio/TV kunne rivast ut av samanhengen med den generelle politiske haldninga. Ein mann kunne «vere like god sosialist» om han var medlem av Riksmålsforbundet, Språklig Samling eller Noregs Mållag. — I dag er det heldigvis ikkje slik lenger. Ingen kan vere sosialist utan å ta dei fulle konsekvensane av det i si haldning til kulturelle spørsmål. Ingen kan utan å bli avslørt vere *mot* diskriminering av negrar i USA og katolikkar i Nord-

Irland, men for diskriminering av nynorsk og folkemålsformer. — Ved sida av EF-neiet er dette noko vi har å lære bort til venstresida i andre land.

Det fruktbare ved den nye innsikten i den norske språkstriden som nå er i ferd med å å breie seg, er den utvidinga av klasseperspektivet og klassekampen som det inneber. Ved sida av kampen mot sentraliseringa og mot ressurs-øyding er språkleg toleranse i dag eit av dei samlande moment på venstresida, især mellom dei unge.

Vi kunne kort seie det slik at for mange gir språkstriden innsikt i klassekampen, for andre gir klassekampen innsikt i språkstriden.

Norsk språkstrid er ikkje eit åndlaust og gagnlaust kjekl. Han er med på å gi den politiske kampen på norsk venstrefløy eit vidare perspektiv. Eg tenkjer ikkje her berre på nynorsk målreising, men også på den samiske, som nå skyt fart.

Arbeidsoppgåver og reformkrav

Trass i at mange av oss som er målfolk synest at vi treng sårt til ei styrking av nynorsk, vil eg for min part tru at den samiske språkminoriteten må ha førsteprioritet i kampen. Dei er meir trengde mot veggen enn vi er. Men det er også lettare å få brei politisk oppslutning om ei prioritering av samisk, for di dette språket ikkje blir rekna for å vere så «farleg» av kapitalkreftene og overklassa som nynorsken.

EF-kampen, kampen mot sentralisering og ressursøyding og den generelle radikaliseringa, bør gi som resultat ei ny kulturell prioritering. Konsolidering og styrking av samisk og nynorsk er ikkje alt. Som Geirr Wiggen har peika på, må vi også få ei språkleg mobilisering hos arbeidarklassen på Austlandet og i byane, — ja, forsåvidt i alle strøk der dialektane ligg nærmost den radikale 1938-rettskrivinga i bokmål (t.d. Finnmarkskysten og Nord-Troms). Bokmålet må for alvor ta steget over Akerselva og bli noko kvalitativt anna enn Høgsvensk og Oxford-engelsk.

I skolen, som eg kjenner best, kunne eg tenke meg desse reformane: Større vekt på morsmål og mindre vekt på framande (i økologien: «systemframande») språk som tysk, engelsk og fransk. Berre *første* obligatoriske framandspråk bør vere av denne gruppa. *Andre* obligatoriske framandspråk må vere av nordisk opphav. I staden for krav om tysk ved gymnasopptak må det for bokmålselevar vere lov til å nytte anten to sidestilte stilar på bokmål og nynorsk, eller ei prøve i t.d. svensk, finsk, samisk eller islandsk. Tysk og fransk går i hovudsak ut av ungdomsskolen, og blir valfrie fag i gymnaset.

Over til s. 18.

FRA BILDEBOK TIL BILLEDBOK

Språket i to utgaver av samme barnebok

Ole-Jakob på bytur heter ei lita bok Thorbjørn Egner gav ut i 1949 på forlaget Mittet & Co. i Oslo. Det er ei enkel skildring i tekst og bilder av farlige situasjoner gassen Ole-Jakob kommer ut for under sitt første møte med byen. Ei trafikklære, skriver Sonja Hagemann i si barnelitteraturhistorie (bd. 3, s. 228). (At den nok kan vurderes annerledes og, er ei sak jeg ikke skal komme inn på i denne sammenheng.)

Nå (i 1976) har Egner tilrettelagt denne fortellinga i ei ny utgave i Cappelen-serien *I billedbokland*. For dem som kjenner førsteutgava, byr møtet med den nye utgava på en del overraskelser.

Da tenker jeg ikke på det forholdet at Egner har lagt til et par episoder og noen viser (m/ noter) og gjort fortellinga lengre (26 sider mot førsteutgavas 16). Det er *språket* som er endra på såpass mange punkt at en kan si det rører ved sjolve stilen. Det viser seg på to måter, i setningsbygninga og i formverket.

Endringene i setningsbygninga er likevel minst gjenomgripende. Det nye i annenutgava består i at setningene en del plasser er blitt lengre. Enkelte setningsledd, de nominale og adverbiale, er blitt utbygd. Eks.:

1949-utk.: *Her var det fint, tenkte han. Her kan jeg sitte og se på alt uten å bli overkjørt.*

1976-utg.: *Her var det fint, sa han til seg selv, her kan jeg sitte trygt og godt og se ned på biler og busser og trikker og folk uten å bli overkjørt.*

1949-utg.: *Han tittet ut — og ble så redd at han hoppet ut av kassa og flakset ned på brygga.*

1976-utg.: *Han tittet ut og tittet ned, og ble så redd at han hoppet ut av kassen, flakset med vingene — og landet på bakken med et «dump».*

Denne utbygginga, sammen med innskudda av nye setninger, kan jeg vanskelig se har bidratt til å gjøre fortellinga klarere, mer spennende, engasjerende eller lettere å lese. Etter mitt syn har det kvantitativt nye altså ikke tilført fortellinga nye kvaliteter. Jeg kan imidlertid tenke meg to mulige forklaringer på disse endringene. Ei er at Egner har villet gjøre historia mer konkret ved å tilføye flere detaljer. Eller kan det være noe så banalt som et ønske/krav fra forlaget om flere sider som ligger bak — for prisens skyd?

Endringene i formverket er påfallende gjennomgripende, likevel ikke konsekvente. (Men konsekvens på dette området behøver for så vidt ikke være noen dyd.) Disse endringene har skjedd i konservativ lei. Og det er særlig dem som skaper en annen tone (stil) i annenutgava. I førsteutgava hadde alle hokjønnsord endinga *-a* i bestemt form entall og den foranstilte artikkelen *ei* i ubestemt form entall. I 1976-utgava forekommer overhodet ikke *ei*, og bare to hokjønnsord har beholdt *a*-endinga: *grøfta* og *brygga*. Forholdet kan ikke forklares med skillet abstrakt/konkret substantiv. — For øvrig gjelder endringene stavemåte og ordvalg og i ett tilfelle preteritumsending.

Det følgende er ei liste over endringene i formverket (og ordvalg):

1949-utg.:

gata
kassa
lufta
nesa
ei høne
ei stund
beina
breie
landeveger
i hel
heime
hvordan
gla
stanste

1976-utg.

gaten
kassen
luften
nesen
en høne
en stund
bena
brede
landeveier
i hjel
hjemme
hvorledes
glad
stanset

I 1976-utgava skriver Egner dessuten *en and*, *en kasse*, *en vise*. Begge utgaver har endinga *-et* i preterium av første klasse svake verb.

Annenutgava av *Ole-Jakob på bytur* (der forresten bindestreken i navnet er tatt bort) er med andre ord prega av en syntaks som skiller seg merkbart, om ikke avgjørende, fra førsteutgavas uten at det har gjort teksta lettere å lese eller mer engasjerende (så vidt jeg kan se), og av et formverk og ordvalg som er sterkt endra i konservativ retning, så sterkt at den friske folkelige tonen fra førsteutgava er borte. Det passer for så vidt at Thorbjørn Egners opprinnelige bildebok i den nye utgava befinner seg i Cappelen's billedbokland.

Det er fristende å spørre seg: Har forlaget, direkte eller indirekte, hatt en finger med i spillet i denne språklige omlegginga?

Thorbjørn Egner: *Ole-Jakob på bytur*.

1. utgave, Mittet & Co., Oslo 1949.

2. utgave, Cappelen, Oslo 1976.

Geirr Wiggen.

Språkdemokrati og sammorsk

Av Magne Asknes

Eg viser til Lars Vikørs svar til meg om ovannemnde tema i Språklig Samling nr. 3/76. Det er nå klart at Vikør og eg er uenige på visse sentrale punkt i sammorskarbeidet.

Sia skipinga i 1959 har LSS arbeidd aktivt for ein sammorsk skriftnormal, først og fremst til bruk i skole og styringsverk. Det er rett at laget har kjempa for ei rettskrivingsreform der ein «favoriserer samformer og (...) fjernar særnormene i kvar målform» (Vikør). Dette var — og er — den einaste realistiske framgangsmåten om ein vil nå fram til eit akseptabelt resultat innen rimelig tid. Vikør var sjøl med på dette arbeidet og gjorde ein framifrå god jobb.

I dei seinare år har Vikør fjerna seg frå sitt opphavlige syn på sammorskpolitikken. Dette har han bl. a. vist gjennom fleire innlegg her i bladet. Han har til og med vore sterkt inne på tanken om ei sammenslutning av LSS og Noregs Mållag. (Sjå SS, nr. 4/74). Etter det som seinare har skjedd i NM, går eg ut frå at han har gått bort frå den tanken.. NM (leiarsjiktet) er jo nå som før ein konservativ organisasjon. Tilnærming — om aldri så rettkommen — er ikkje ei sak som opptar NM. Laget kjemper mot alle foreslåtte endringar så godt det kan. Steffens & co. kunne knapt gjort det bedre.

LSS har stått på kravet om ein relativt nøytral overnorm, som både bokmålsfolk og nynorskfolk kunne

samle seg om.. Det seier seg sjøl at særprega landsdelsformer — også austlandske — da må komme i bakgrunnen. Men like sikkert er det at resultatet må bli ein radikal normal, prega av a-endingar, diftongar og andre typiske norske målmerke. Samlenormalen viser tydelig nok korleis LSS tenkte seg eit slikt alternativ. Det er rett nok gått eit tiår sia den blei laga, men eg trur framleis at den vil være eit fornuftig grunnlag for vidare drøftingar. I første omgang må vi prøve å samle oss om eit radikalt bokmål (eller radikalt nynorsk, om ein vil) med sterke innslag av eit rotekte norsk ordtilfang og med ein gjennomført norsk stiltone.

På denne bakgrunnen skulle det være klart at eg ikkje har noe imot at LSS gjør kampen for folke-målet og dets prestisje til ei svært viktig sak. Tidligere har vi gjerne nøydd oss med å si at folk må få snakka som dei vil — enten det nå er tale om rein dialekt eller mer eller mindre normalisert talemål. Eg skal vedgå at dette standpunktet kanskje var litt fargelaust. Det er opplagt at ei oppvurdering av det folkelige talemålet i bygd og by er ein vesentlig forutsetning for at dei radikale formene skal vinne fram i det samnorske framtidsmålet. Vårt hovedsiktemål bør altså framleis være å nå fram til ein samnorsk skriftnormal som har fått offentlig godkjenning. Folkemålsreisinga er for oss eit godt middel til å stø opp om dette arbeidet. Eg hadde derfor helst sett at paragraf 1 i prinsippprogrammet vårt hadde fått ein annan ordlyd, slik at ingen får det inntrykket at LSS er blitt ein *talemåls*-organisasjon og at arbeidet vårt for skriftmålet er noe sekundært som vi nøyer oss med å snakke om på eit abstrakt plan.

Apropos siste landsmøte og det som skjedde der, så kan det heller kortfatta referatet frå møtet gi grunn til mistyding når det står at hovedsaka i debatten om prinsippprogrammet var om det samnorske skriftspråket skal byggas på dei folkelige talemåla eller på skriftspråktradisjonane. I neste avsnitt heiter det så at det var uråd å komme fram til enigheit i *denne saka* (SS, nr. 4/76, side 13). Men som dei to framlegga til paragraf 1 viser, var det noe anna striden først og fremst sto om: Skal arbeidet for det folkelige talemålet prioriteras, og arbeidet for skriftspråket komme i andre rekke, eller skal arbeidet for eit samnorsk skriftspråk framleis stå fremst? Alle var jo enige om at samnorsken må bygge både på folke-måla og skriftspråktradisjonane. Dette med skriftspråktradisjonane er likevel så sjølsagt at det er unødvendig og taktisk uklokt å presisere det i prinsippprogrammet for eit lag som vårt. Ingen, heller ikkje i LSS, ønsker å bygge opp eit skriftspråk på bar bakke.

Vikør skriver at vi er samde når det gjelder blandingsmål, knot og fridom i ordvalg. Dette gjør meg litt forundra. Det ser ut til at Vikør og eg definerer *blandingstalemål* ulikt. For han er dette «blandingar av målføre, slik at alle element i «blandingsmåla» også finst att i «reine målføre». Han vil tydeligvis ikkje sjå i augene det faktum at *blandingstalemål* ikkje består bare av målførenormer, men og av *skriftmålformer* som er komne inn gjennom den sterke påverknaden skriftmålet og normalisert tale har på folks talemål nå til dags.

Denne typen blandingsmål er eg ikkje villig til å kalle *knot* — ei nemning eg helst ikkje bruker, da den har utvikla seg til å bli eit uttrykk for talemål ein sjøl ikkje liker og såleis egentlig forteller svært lite. Når mange i dag endrer sine språkvanar, trur eg ellers ikkje at det alltid er på grunn av «hardt sosialt press», som Vikør hevder, men fordi dei finner det hensiktsmessig. Dette må dei få lov til å gjøre med godt samvett. Det er slik språket utvikler seg.

Med omsyn til ordtilfanget skuffer det meg at Vikør nå går inn for *forbudslinja*, ei linje målfolk har praktisert så altfor lenge og med så blanda resultat. Vår linje i LSS har alltid vore at ordvalget i

prinsippet må være fritt, og at alle norske ord må få leve så lenge vi har bruk for dei. Slike spørsmål må kvar enkelt skribent sjøl få avgjøre. Ei anna sak er importen av anglisismar. Her lønner det seg nok å vise måtehold både skriftlig og muntlig.

I dette innlegget har eg valt å la være å gå inn på slagordprega tema som «språkteknokrati», «klassekamplina» o.l. Ei meningsutveksling om slike brennbare emne kunne være interessant, men eg er redd det ville føre for langt i denne omgangen. Eg ville likevel sette pris på om Vikør ville utdjupe følgjande utsagn om ei «teknokratisk» samnorskkløysing (SS, nr. 3/76, side 17): «Korleis dette skriftspråket skal fungere, og *kva slags samfunn det skal fungere i, blir mindre viktig.* (Utheva her.)

Til slutt eit par ord om spørsmålet om eventuelt å ta opp nye *austlandske* folkemålsformer i skriftspråket. Ein kan forstå det om Vikør ønsker fleire slike former inn i den offisielle rettskrivinga, akkurat som t.d. vestlendingar arbeider for å få beholde sine særprega vestlandsformer og riksmålsfolk sine konservative bøyingsformer. Men det må være klart at det ikkje kan være i LSS's interesse å støtte slike krav. Dette er alt sammen det motsette av språklig samling, nemlig språklig *separatisme*. (Eg trur ellers ikkje at nye former som ennå ikkje har hatt hevd verken i bokmåls- eller nynorsk-normalen, vil ha store sjansar for å overleve i ein framtidig riksnormal.) La meg presisere at eg her snakker om *formverket* i språket, ikke om ord og strukturar. Innen ord- og strukturtilfanget er det ein rikdom at alle landsdeler kan yte sitt til fellesspråket, men i *formverket* må vi bygge på det som er felles for alle deler av landet, om ikkje dette fellesspråket skal gå totalt i oppløysing og kløyve seg opp i ei rekke landsdelmål.

Fra "formann" - - -

(fra s. 9)

funnet. Så sjøl om vi kjenner den gammalnorske betydningen, og sjøl om *-mann* også i vår tid i stor utstrekning brukes om begge kjønn, er vi stadig flere som opplever alle *-mann*betegnelsene som ett av de språktrekka som er med på å «usynliggjøre» kvinnene. Slik også pronomenet *han* i såkalt «kjønnsnøytral» mening gjør det.

Språkbruk gjenspeiler ofte sosiale forhold. Fortsatt deltar kvinner lite i en rekke organisasjoner, og den kvinnelige andelen i politikk og offentlige styrever er liten; men tradisjonell språkbruk viser ei tid da kvinner var utafor storsamfunnet i mye større grad enn de er i dag. U hensiktsmessig språkbruk kan henge lenge i om vi ikke aktivt går inn for å endre språkvanene. Når et styre består av både kvinner og menn, er de sjølsagt *tillitsfolk*. Men siden mannsdominansen er så stor i alle lederverv i samfunnet, kan det i en rekke tilfelle være hensiktsmessig å bruke reine kvinnebetegnelser for å få fram at kvinner deltar. Reint språklig er det heller ikke noe til hindre for å ha forkvinner, stortingskvinner og ombudskvinner.

Hvor går de øst-norske bymåla?

Av Per P. Gulbrandsen

Vi har bedt Per P. Gulbrandsen, lektor ved Porsgrunn gymnas, om å gjøre greie for hoveddraga i avhandlinga si til eksamen i norsk hovedfag ved Universitetet i Oslo, Nye drag i Tønsbergs bymål. Vi håper dette kan ha interesse for folkemålsforkjemperer, siden resultatet han kom fram til, ser ut til å vise at de østnorske bymåla står sterkere enn mange hittil har hevda.

Utgangspunktet for arbeidet er en diskusjon som i lengre tid har pågått blant lek og lærd om åssen det egentlig går med bymåla i de industrialiserte landa i Vesten. At de mest særmerkte formene, som bare blir brukt av noen få personer i isolerte områder, er i ferd med å forsvinne, er det vel ingen uenighet om, men diskusjonen går livlig om hva for framtid det målføret har som blir brukt av et betydelig antall innbyggerer i et lokalsamfunn. I 1971 sa Anders Steinsholt (se boklista):

«Vår tid er i sannhet ikke gunstig for dyrking og bevaring av målførene. (. . .) Det (er) hevet over tvil at normalmålet vil komme til å opp- tre med økende styrke som normerende kraft i fremtiden. Dette er en utvikling som vi står nærmest ved begynnelsen av, og den byr på store og interessante oppgaver for unge målgranskere.»

I skarp kontrast til dette noe pessimistiske synet står en uttalelse av Finn-Erik Vinje som vi kunne lese i Arbeiderbladets kronikk torsdag 1. februar 1973:

«Språkfolk har nå i flere mannsaldrer spådd om dialektenes undergang. Og med radioens og fjernsynets gjennombrudd skulle det være jamnt slutt med dialekter i dette land.

Det er nå på tide å få nyansert litt på dette bildet. (. . .) Det er opplagt at massemediene bidrar til å lære ut kjennskapet til en språklig modell, et språkmønster, men det er mer uvisst om dette motiverer folk til å bytte språk.»

Etter å ha undersøkt bymålet i Norwich i England kunne Peter Trudgill i 1972 konkludere med at et betydelig antall unge menn fra arbeiderklassen marsjerer resolutt i motsatt retning av den såkalte nasjonale normen, og dette i ei tid da folk er mer utsatt for denne normen enn noen gang tidligere. Du finner et intervju med Peter Trudgill et annet sted i dette bladet.

Sjøl ville jeg undersøke forholdet i min egen hjemby Tønsberg, men ettersom mangel på tid og andre ressurser gjorde det nødvendig å avgrense området for undersøkelsen betydelig, valgte jeg å konsentrere meg om åtte forhold som gjelder lydverk og bøyningssystem, og heller overlate til andre å ta for seg utviklinga i setningsbygning og ordforråd, der det ligger mange morsomme oppgaver og venter.

Undersøkelsen er først og fremst bygd på intervju av tjue faste informanter (eller hjemmelsmenn) ved hjelp av spørrelistor, men jeg har også brukt observasjon av spontan tale, lydbandopptak av gamle og unge Tønsberg-folk og dessuten observasjon av mitt eget mål. Ti av informantene mine er født mellom 1895 og 1930, og de ti andre er født etter krigen, mellom 1946 og 1957. Det er sammenlikninger mellom språkbruken til disse to gruppene som ligger til grunn for den rapporten om utviklingslinjer i Tønsberg-målet som følger lenger nede.

Både når det gjelder hva for fenomen jeg ville undersøke, og metoden, har jeg fått mange gode ideer fra Anders Steinsholts to arbeid om målbryting i Hedrum.

Når jeg diskuterer de forholda som undersøkelsen avslørte, prøver jeg å kombinere to skoler i norsk språkvitenskap. Den ene er den tradisjonelle målføregranskinga, som etter min mening er for lite interessert i de sosiale forholda som kan ha fremma språkending, og for mye interessert i «det reine målet». Den andre retninga er den moderne språksosiologien, som viser hvor viktige de sosiale forholda er, men som hittil har vist liten interesse for utviklingstendenser i dialektene våre, kanskje nettopp på grunn av målføregranskingas isolerte stilling?

Skal en kunne si noe om hva som kan ha fremma et nytt drag i målet, mener jeg en må prøve å avdekke den vekselvirkninga som må

ha foregått mellom ytre, sosiale faktorer som gruppepress og mediapåvirkning og indre faktorer av mer språklig art som lydlike forhold og analogi. Men la oss komme til de undersøkte fenomenene:

Hvor er nøkkærn te hybærn?

Hankjønnsendinga *-ær* i flertall som i *bilær* og *båtær* er kjente fenomen i Tønsberg-målet, og etter det jeg kunne se, er det ingen ting som tyder på at disse på noen måte er trua. De blei brukt av alle de tjue informantene. Det samme gjelder ord for folk som utfører ei handling (nomina agentis), som *en bakær* og *en murær*. Men målet har også en del liknende hankjønnsord på *-er*, som *en finger*, *en vinter* og *en lærer*. I eldre mål heter det i bestemt form *bakærn* og *murærn*, men *fingeren*, *vintern* og *lærern*, helt i samsvar med de ubestemte formene. Hos de yngre, derimot, var endinga *-ærn* på alle disse orda! De sa *bakærn* og *murærn* som de eldre, men også *fingerærn*, *vintærn* og *lærærn*. Ja, det samme gjaldt ord på *-el* i ubestemt form, som i eldre mål følger *en nøkkel* — *nøkkeln*. De yngre sa *nøkkærn* og *hybærn*, *sykkærn* og *fakkærn*!

Jeg velger å se dette som et eksempel på at ei språkending har funnet sted, og jeg skal prøve å forklare hva jeg mener har skjedd. Det er vel rimelig å nevne det som vi kaller analogi. Vi kunne si at den store gruppa av ord som har *-ærn* i eldre mål, har trukket disse andre til seg, sånn at også de på eldre *-eln* og *ern* har fått *-ærn*. På den måten skulle altså de gamle formene *fingeren* og *sykkeln* ha gått over til *fingerærn* og *sykkærn* fordi de i mangt likner på de gamle formene *murærn*, *bakærn* osv.

Men kan vi slå oss til ro med dette? Mi hovedinnvending mot denne såkalte analogiforklaringa er at det snarere kunne ha gått den andre vegen. Siden det gamle målet har så mange ord på *-ern*, kunne det like gjerne være disse som seira i konkurransen om å få dominere i et ensarta system. Jeg prøver også å forklare fenomenet ved hjelp av andre modeller som gjelder «indre» forhold, men mener å kunne slutte at ingen av disse er brukbare til å løse problemet.

Når disse formene på *-ærn* går så massivt fram, kan jeg ikke se det som uttrykk for annet enn at målbrukerne har et ønske, bevisst eller ubevisst, om å snakke som de gjør, samme hvor belasta de formene er som de bruker. Den gamle Tønsberg-mannen og språkforskeren Trygve Knudsen skriver at «den sterke æ-klang efter fornem-primitiv sprogopfatning er et særlig graverende kjennetegn på vulgaritet.» Når disse formene likevel vinner nye posisjoner, mener jeg det må være uttrykk for en form for opprør.

En bil — bilen — bilær — bilane

I eldre Tønsberg-mål var *æ* vanlig i trykklett stilling der mange andre mål har *a*. Eksempler er *e jente* — *jentæ* og hunkjønnsord ellers, *styggeære* — *styggeæst* og tilsvarende adjektivformer, *bilær* — *bilæne* og andre hankjønnsformer. I de fleste av disse stillingene har denne *æ* gått over til *a* i yngre mål, og *æ* ser bare ut til å være bevart framfor *r*. Det som hos våre besteforeldre heter *bilær* — *bilæne*, heter blant de unge *bilær* — *bilane*. Denne forandringa er etter det jeg kan se, gjennomført blant de unge i størstedelen av Vestfold og Grenlandsområdet.

Også her mener jeg å kunne påvise at typisk språklige forklaringsmåter ikke er nok til å gjøre greie for det som har hendt. Her kommer så en forkorta utgave av min egen «sosiologiske» forklaringsmodell. *Bilær* — *bilæne* og *båtær* — *båtæne* er kanskje de formene vi vestfoldingær er mest kjent for ute. Formene fins ikke i formelt norsk, ikke i hovedstadsmålet og heller ikke i målet til Tønsbergs lokale overklasse. At fenomenet er sosialt belasta, sier derfor seg sjøl. Flere språkfolk ville vel da regne med at vi fikk en flukt fra disse formene, at de med tida ville forsvinne. *Til en viss grad* har dette skjedd; *æ*-formene har blitt borte i en del posisjoner. Men hva er det som har kommet isteden? Det er *a*-formene som har tatt plassen. Sjøl om presset i retning av å kvitte seg med et belasta målmerke altså har vært virksomt, så har det vært for drøyt å innføre de overfine *e*-formene. Mange har nok følt at *bilæne*, *styggeæst* og *gammæl* var for vulgære, men det gikk rett og slett ikke an å si *bilene*, *styggest* og *gammel*. Det ville for de fleste virke «sossete» og snobbete, det ville beint fram bety å gå over til fienden. Et kompromiss blir da *bilane*, *styggest* og *gammal*, som dessuten er kjent fra den offisielle nynorsk og fra granne-mål. En kunne si at den overfine *e* har virka som en katalysator i overgangen fra *æ* til *a*, men drivkrafta har vært av samfunnsmessig karakter, enten en nå vil snakke om klassestolthet eller bypatriotisme.

Viddu jørra en stega?

Den neste gruppa jeg tar for meg, er de såkalte jamvektsorda. Det gjelder særlig de østnorske *a*-infinitevene som *å jørra* og *å såva*, og det gjelder hankjønnsord på *a* som *en stega* og *en påsa*. (I eldre mål er det sjølsagt snakk om *jørræ*, *såvæ* osv.) Her er det nok ikke tvil om at *e* har erstatta *a* i en del ord, men det ser ut til å gjelde mer for infinitevene enn for hankjønnsorda. Det kan kanskje ha interesse å se på hva for enkeltord i disse gruppene som mister *a*-endinga først, så her kommer ei kortfatta oversikt. Tallet i parentes viser hvor man-

ge av de ti yngste som hadde bevart *a* i hvert enkelt ord.

Infinitiver: *jørra* (10), *værra* (9), *kåmma* (9), *setta* (9), *mala* (9), *vetta* (8), *lea* (8), *leva* (8), *bæra* (8), *såva* (7), *sitta* (7), *spella* (7), *masa* (5), *skjæra* (4), *fløtta* (4), *baka* (2) *detta* (1), *drepa* (1), *lesa* (1), *svara* (0), *låva* (0). Alle disse verba hadde *æ* eller *a* hos flertallet av de ti eldre.

Hankjønnsord: *tæla* (10), *påsa* (10), *fåla* (9), *maga* (9), *stega* (8), *betta* (8), *skara* (8), *flåta* (8), *dråpa* (8), *måsa* (8), *sæla* (6), *haga* (5), *hara* (5), *neva* (3), *laka* (2), *klasa* (1).

Er det finere mål som har slått igjennom i de orda der *e* eller *æ* viker for *e* i disse ordgruppene? Det er mye mulig, men jeg mener også å kunne påvise *andre* forhold som kan ha fremma ei slik utvikling. Mye tyder for eksempel på at det er behov til stede for å ha samme infinitivsending i alle verb, og da har de fåtalige *a*-infinitivene lite å stille opp med i konkurransen. Men mer interessant trur jeg det er å ta en titt på målførekartet i denne sammenheng. Der vil vi finne at Tønsberg ligger i utkanten av det såkalte jamvektsområdet. Alt i Larvik fins ikke *a*-infinitiven, og hankjønnsformene på *a* forsvinner bare noen kilometer lenger sør. (Spredte tilfelle som *en bråta* og *en tæla* fins i Grenland.) Når en del av disse *a*-formene kanskje er på veg ut av Tønsberg-målet, kan det derfor like gjerne være resultatet av påvirkning fra ett folkemål til et annet som fra finere mål til folkemål.

Jeg foreslår ellers at *bruksområdet* for en del av de nevnte orda kan ha virka inn, slik at f. eks. *tæla* holder seg godt, mens *en klase* går til *en klase* på grunn av de ulike sammenhengene disse to orda opptrer i.

Takene på husene

Fjerde kapittel gjelder intetkjønnsord som i eldre Tønsberg-mål har bestemt form flertall på *-ene*, men som over hele fjøla har gått over til *a* i yngre mål. Ikke på noe annet punkt i mitt materiale er det snakk om et så gjennomgripende skifte som her. Mens det i eldre mål heter *gølvne*, *husene*, *takene*, *tågene*, *fatene*, *navnene*, *glassene* og *løftene* (hele tida med tone-lag 1 som *kattene*), sier de unge *gølva*, *husa*, *taka* osv. (med tonelag 2 som i *egga*).

Jeg skal ikke trøtte leseren med lange utgrei-inger her, men la meg bare peke på at dette nye trekket er i strid både med eldre bymål og med etablert, finere mål. Her mener jeg det er vanskelig å trekke inn andre forklaringsmåter enn den «sosiologiske».

Tjukk l

Det neste fenomenet er tjukk *l* eller retrofleks «flap», som er fagbetegnelsen. (Jeg vil i denne artikkelen bruke tegnet *l* for lyden.) Undersøkelsen viser at denne ser ut til å være på

veg tilbake der alternativet er *r*, som i himmelretningen «nord», bynavnet «Sandefjord», skipsuttrykket «om bord», tidsuttrykket «i fjor» osv. Men der alternativet er den «tynne» *l* som i en stol, en kål og adjektivet *kvalm*, ser den snarere ut til spre seg. Det er for eksempel flere unge enn eldre som har tjukk *l* i en plombe, støvlær, blånder og utvikling.

At presset fra finere mål har noe av skylda for overganger av typen *nol* til *nor*, kan nok så være, men tjukk *l* har også mange andre odds imot seg i disse posisjonene. Blant annet går grensa for dette fenomenet på målførekartet mellom Skien og Larvik, så *r*-området ligger ikke langt unna. Og det ville jo vært underlig om skole og massemedia skulle *hemme* tjukk *l* i disse orda, men *fremme* den i andre?

Tjukk *l* er også et målmerke som har vært sosialt belasta. Den blir brukt til å latterliggjøre folk i borgerlige revyer og hørespill, men den har samtidig vært nødvendig å ha for en del politikere som har villet fri til arbeiderklassen. Nok en gang har vi å gjøre med dobbeltheten i de belasta målmerkene.

Bennsin, men ikke bannan

Siste kapittel gjelder spørsmålet om trykk i ord av fremmed opphav, som antyda i overskrifta. Det har blitt påstått av målføregranskerer at Tønsberg-målet, som hører til området med øst-norsk talerytme, «egentlig» skulle ha trykk på første staving i alle ord av denne typen. Det vil altså si at en i Tønsberg skulle kunne høre uttalen *rossin*, *sittron*, *bannan* og *appelsin*, men disse formene er helt fremmede, og sjøl de «støeste» bymålbrukerne trakk på smilet da jeg nevnte dem, og sa at dette var Oslo-mål.

Men noen slike former fins, som *lakkris*, *slakkeri*, *poltti*, *bennsin*, *stasjon* og *kvarter*. Undersøkelsen viser at enda så sosialt belasta disse formene er, så holdt de seg svært godt hos alle de unge bymålbrukerne. Men jeg mener også å kunne spore forandring når det gjelder trykk i noen ord. Første stavings trykk ser ut til å forsvinne i *makrell* og *auksjon*, mens den kanskje er på veg inn i *tellefon*, *ammason* (Volvo) og *disskutere*. Disse forandringene ser ut til å skje i skjønn forakt for den etablerte motviljen mot slikt trykk.

Avslutning

Tønsberg-målet har nok på enkelte punkt gitt etter for påvirkning fra et «standardmål», men i det store og hele ser det ut til at målet holder stand mot en slik norm, ja, at det, som folkemålet i Norwich til og med viser tegn til å utvikle seg i stikk motsatt retning.

Med den massive daglige påvirkninga brukerne er utsatt for fra høystatusmål, skulle det

„PLYMOUTH”

— Av Ingar Skrede —

SPRÅKLIG SAMLING har vært så heldig å få lov å trykke begynnelsen av forfatteren Ingar Skredes nye roman. Boka kommer ut til høsten. (Tittelen her er laga av red.)

Det var omkring 1955 at Plymouth ble mitt lag i engelsk fotball. Helt av seg sjøl gikk det ikke. Scunthorpe var ganske sterkt i bildet en stund, jeg bodde nemlig i Slagen på den tida og Tormod Skontorp sto i mål på Flint; et vidunder av en keeper, en strålende kombinasjon av villmann, luring og arkitekt. Så navnelikheten holdt på å avgjøre for meg. Ja Skontorp, Skontorp, når skal sangen om deg bli sunget kraftig og klart, med både bass og tenor og enkelte sopraner? Når skal avhandlingen om lokalkeeperen i det hele tatt skrives: *The Mental Consequences on Smaller Communities of the Delightful Experience everyother Sunday at 1 O'Clock?*

Ikke nå. Men jeg kan godt nevne litt om hvordan Skontorp var.

Han var for det første ikke spesielt stor om jeg husker riktig. Lys, sterk i kroppen, spretten,

men ikke stor. Han brukte skyggelue i allslags vær, var god på streken og hadde lange utspill, og han ropte høyere enn de fleste. Dessuten var han på en måte synsk, det vil si at han ofte så hvor ballen skulle komme. Jeg tør ikke påstå at det gjaldt ved straffespark, men i andre situasjoner var det åpenbart; la oss for eksempel si det hadde vært et stolpeskudd så ballen trilla ut mot femmeteren igjen og at det sto en motstander klar der. Hvis denne motstanderen ikke var helt dum, la han da breisida til og prøvde å plassere ballen, ikke sant (var han dum, lente han seg jo godt bakover og smelte til, over, kanskje over gjerdet bak mål også så noen smågutter måtte ut på Løveidjordet og leite... men som regel var han nok lur, bestemte seg for et hjørne og var sikker i sin sak).

Da var det at det hendte: brøkdelen av et sekund før vi alle sammen så hvor skuddet skulle gå hen lå Skontorp i lufta. Ikke så tidlig at motstanderen fikk tid til å ombestemme seg, men heller ikke for seint; i bue, med full strekk på hver fiber i kroppen, armene såpass spredt at han kontrollerte endel høyde, lueskyggen

Hvor går . . . .

(fra s. 16)

ikke være vanskelig for dem å skifte språk viss de hadde et virkelig ønske om å gjøre dette. Når Tønsberg-målet likevel er så levedyktig, må det henge sammen med at brukerne innerst inne vil snakke som de gjør, enda de ofte kan gi uttrykk for det motsatte. Trudgill snakker om Norwich-målets «skjulte verdi», og Labov skriver at en svart informant fra New York fortalte dette fra barndommen sin:

«There was a girl who was always very proper. . . . so, she'd always walk up and say, «Pardon me.» We'd all laugh, we knew it was correct, but we'd still laugh.»

Denne korte historia forteller om forhold som ikke bare gjelder blant de svarte i USA. Den er et levende eksempel på at valg av språklig

kode er et spørsmål om hvem en vil solidarisere seg med. I mine samtaler med informantene fikk jeg klareste uttrykk for dette i følgende replikk: «Vi snakker jo stygt, — men vi kan jo ikke snakke sossespråk heller!»

Bokliste:

Gulbrandsen, Per P.: *Nye drag i Tønsbergs bymål*, Universitetet i Oslo 1975 (UB).

Knudsen, Trygve: «Om Tønsbergs bymål» i *Festskrift til Amund B. Larsen*, Oslo 1934.

Labov, William: *The Social Stratification of English in New York City*, Center for Applied Linguistics, Wash., D.C., 1966.

Steinsholt, Anders: *Målbryting i Hedrum og Målbryting i Hedrum 30 år etter*.

Trudgill, Peter: «Sex, covert prestige and linguistic change» i *Language in Society*, Vol. I, no. 2, 1972, Cambridge University Press.

pekende opp mot vinkelen, tennene sammenbitt. Fingrene i sprik, klare til redning.

Hva motstanderen følte i det øyeblikket vet naturligvis ingen. Det er vel rimelig å tenke seg at han var nokså fortvila ettersom beinet hans var ustoppelig på vei mot katastrofen. Og vi ved sidelinja holdt kanskje pusten fordi vi var vitner til et under, sånt er vanskelig å si etterpå, selve prestasjonen blir jo stående i fokus. Men jeg kan godt gjenkalle bilder av medspillere som hoppa omkring i glede da redningen var et faktum, og av tilskuere som slo hverandre i ryggen og spytta udisiplinert; derimot ikke av publikummere inne på banen, det forekom sjelden i femtiåra, en holdt seg tross alt på plass.

Og jeg husker min egen sterke følelse av . . . ja, kjærlighet. Det kan visst ikke sies på annen måte. En stor og takkende kjærlighet til mannen som lå der og hadde gjort meg glad, lykkelig, nesten salig.

Likevel ble det ikke Scunthorpe for meg altså. Det ble Plymouth Argyles som cirka 1955 gjorde seg til favoritten min, uvisst hvordan og hvorfor.

Jeg har ofte lurt på hvor mange vi er. Selvfølgelig er jeg ikke alene om å ha et yndlingslag, Celtic og Leeds og Barcelona og de andre toppene har jo sine tilhengere over hele kloden, særlig etter at fjernsynet kom; men det er ikke først og fremst den typen favoritter jeg mener. Jeg tenker på klubber som det ikke fins snev av grunn for at en skulle være interessert i, tilsynelatende. Hvor mange nordmenn hører på svensk radio om søndagskveldene for å få vite hvordan det gikk med Vårdnäs FK? Hvor mange trøndere har fulgt Mysenlaget i den årelange kampen for å komme opp i 4. divisjon? Hvem gråter med Port Vale i England og ler med Agrigento i Italia? Hvem kjøper Aftenpostens mandagsnummer for å se om Stange endelig har greid å banke Moelven, og banner når finske Joensuu taper 0—3 på hjemmebane; hvem har sine helgetanker hos Ivrig, B 59, Isafjordur, Grimsby, Haug, Falk, Alcamo, Stängstadkameraterna eller Efteløt Idrettslag?

Det er det jeg lurer på. En god del tusen er vi vel iallfall?

Og merkelige krefter må det være som får oss til å velge disse elendige klubbene våre. Jeg har ikke inntrykk av at jeg valgte Plymouth i det hele tatt jeg, Plymouth bare kom, valgte meg, feide Scunthorpe til side som en møkkete tallerken og bestemte at fra da av skulle jeg lese engelske 3. divisjonstabeller, leite meg fram til den magiske P'en og kjenne spenning ved det. Rart, men sant. Og med tida har Plymouth gjort seg til en slags gud for meg; ikke den eneste, jeg har reservegud i Portsmouth og sommergud i Brumunddal, jeg har små engler både på Høddvoll og Hvitvingfoss Stadion. Men

når Plymouth vinner er det noe eget, resten av dagen får prep av en underlig letthet som kan virke nesten kåt, ofte må jeg stanse opp og kjenne etter, på brakka eller hjemme eller hvor jeg er . . . og spørre hvorfor er jeg så spretten? 3—2 over Stockport! roper det et sted, 1—0 over Hudds! Gleden blafrer over hele meg.

Omvendt når det har gått dårlig naturligvis, den reaksjonen kommer gjerne når jeg har lagt meg om kvelden. Jeg får ikke sove, ligger i senga og kjenner på en utilfredshet som gnager og murrer og turrer. Det er noe som er gæernt, ute av lage, hodet på den andre puta irriterer meg og kroppen min er ekkel; jeg klør, kaster på meg og hoster med vilje for å vekke Henni. Til slutt må jeg gi meg, spør forsiktig med små bokstaver så å si, klar over at nå kommer det en baksmell. Og svaret brøyter seg opp i bevisstheten: Blackburn slo Plymouth 2—1 på lørdag.

Faen, føler jeg da. Helvetes møkkenalag. Jeg slenger en arm på tvers av dobbeltsenga og håper det merkes hos den som ligger der. Men etterpå sovner jeg nokså snart, for noen enerådende gud er som sagt ikke Plymotuh for meg.

Føler dere andre omtrent på samme måten? Dere 20 000 eller 50 000?

.....
Økopolitikk - - -

(frå s. 11)

Vi må skape eit nytt begrep i skolen: *Toleransefag*. Til desse høyrer først og fremst geografiske, økologiske og samfunnsfaglege kunnskapar om fattige land og utkantstrøk. Dernest høyrer norsk sidemål med i gruppa, og gjerne eit mindre kurs i samiske stadnamn og etnografi. — Geografi, biologi og økologi bør få større timetal til fortrengsel for teknologiske prestisjefag som matematikk, fysikk og delvis kjemi. Morsmål, nordiske språk og samfunnsfag bør få større plass på kostnad av dei europeiske imperialist- og overklassespråka.

Dette ville gi oss ein skole som kunne konsolidere eit norsk sjølvbergingsamfunn, og i tillegg skape større nordisk samhald. For vi bør alltid arbeide, også innanfor kulturlivet, etter det gode økopolitiske mottoet: Mangfald gir styrke.

.....

**FRIDA
ANDREASSEN ETTF.**

SKEI — SURNADAL

★
Kolonial — Kortevarer — Manufaktur

— Tal dialekt - - -

(fra s. 6)

argumentere med problemer når det gjelder å forstå. Jeg tror ordforråd til en viss grad kan gjøre det litt vanskelig å forstå i begynnelsen. Men jeg ser ikke det som så veldig viktig. Alle kan lære seg flere ord og nye ord. Det er enkelt. Barna i skolen lærer stadig nye ord, og det gjør vi alle. Spesielt avgrensa dialektord må vel derfor forklares i begynnelsen slik at de blir kjent utafør det området de blir brukt i. Men som sagt — dette er et annet spørsmål egentlig enn det å skrive på dialekt. Da er det lyd- og formverket som er viktig. Spesielle dialektord bør forklares inntil vi har lært dem. Dermed er vansken med at vi ikke forstår, løst. Sia folk flest forstår ei dialekt når den blir snakka, er det ingen grunn til å tru at de ikke skulle forstå den når den blir skrivi. Og dere har jo — og har hatt — forfattere og diktere her i Norge som har skrivi svært nær si eiga dialekt, ikke sant? Og det blir da forstått?

EHJ: Det at vi har stor valgfrihet i skriftnormalen — og en sterk tradisjon når det gjelder privat — og ofte helt individuell — normering, gjør vel at det må være langt lettere for en norsk skribent å finne en egen karakteristisk språkform og stil. Det må være vanskeligere for f.eks. en engelsk eller en fransk skribent, fordi standardiseringa er fastere og norma trangere enn vi har det.

PT: Ja, det er nok riktig. Men også her er det jo mange språktrekk fra dialektene som ikke dekkes av bokmål og nynorsk i dag. F. eks. *jamvektsystemet*, det måtte jo komme inn, likedan bruken av *dativformer* osv. Det er ingen grunn til at de ikke skulle kunne brukes.

EHJ: Når det gjelder abc på dialekt, ville *Østlandsk reisning* ha fem ulike for Østlandet. De mente at dialektene på Østlandet tross alt var så ulike at det var behov for fem forskjellige abc-er. Omtrent på samme tida mente *Eksamenskommisjonen for lærerskolene* at det burde kunne utarbeides fem forskjellige abc-er for hele landet, og da én for Østlandet.

PT: Jeg tror ikke en behøver å tenke på denne måten i f. eks. 5 distinkte og ulike abc-varianter, som det da ville bli. Hvorfor kan de ikke alle nytte sine egne former?

EHJ: Men så er det jo et spørsmål da: hvor lenge skal barna gjøre det? Er det bare til de har lært *teknikken* med å lese eller skrive. Eller mener du de bør fortsette også etter det?

PT: Vel, sjølsagt skal de gjøre det til de har lært å skrive og lese. Det mener jeg er opplagt. Men jeg kan heller ikke se noen grunn til at de ikke skulle fortsette med å skrive på dialekt også etter at de har lært å lese og skrive — altså sjøelve *teknikken*. Hvilke argumenter er

det egentlig for å standardisere skriftspråket? Folk vil kjøre på forståelsen, ikke sant? Jeg tror ikke det er noe *virkelig* problem. Hvis jeg — som utlending — kan lese den artikkelen på Kongsvinger-dialekt (som står i *Språklig Samling* nr. 3/76), så er jeg sikker på at nordmenn også kan — viss de vil. Jo mer brukt og jo mer kjent dialektene blir, jo mer vil folk forstå. Det er bare om å gjøre å bruke dem. Slik er det med dansk og svensk for nordmenn også. Jo mer nordmenn hører av dansk og svensk, jo mer forstår de. At så mange nordmenn ser svensk TV i Norge nå, betyr mye når det gjelder å forstå svensk. Slik vil det også være med dialekter, enten det er skriftlig eller muntlig. Det krever en viss innsats, det er rett nok, men det er fullt mulig.

Ordforrådet kan som sagt vise seg å være et problem, men jeg tror altså vi kan se på dette som et eget spørsmål. Ved «vanskelige» ord bør det vel da i begynnelsen følge ei rettleiing. Se igjen på denne artikkelen fra kulturforlaget BRAK. Forf. skriver verbet *dei* og forklarer i parantes: (*dø*). Det er kanskje nødvendig å gjøre det slik, og det synes å være ei god løsning.

EHJ: Men når det gjelder skolebarna igjen, etter hvert skal de ha andre lærebøker enn abc-en. Og de kan vel vanskelig være på dialekt — det ville være økonomisk umulig. Hva med det?

PT: Elevene må lese det som fins, det er klart. Og det som fins, er bøker på nynorsk og bokmål. Men det er ikke noe stort problem, tror jeg. *Lesing* er ikke en aktiv virksomhet. Det er mer et reseptivt, mottakende gjøremål. Vi kan alle forstå langt flere dialekter enn vi kan snakke sjøl. Og det samme gjelder lesing. Vi kan lese langt flere dialekter og språkvarianter enn vi kan skrive sjøl, når vi først har lært lese-teknikken. Jeg tror ikke det er noe problem at barna etter hvert må lese bøker på andre dialekter — og bokmål og nynorsk kan sees på som dialekter her. For slik er det jo også i dag. Barna må lese stadig nye og forskjellige skriftvarianter. Nordmenn skriver jo svært forskjellige allerede. Og det går da bra. Jeg ser det ikke som noe stort problem at barna etter ei stund må lese lærebøker på bokmål eller nynorsk.

EHJ: Vi er vel egentlig i en heldig situasjon her i landet, i og med at vi bare er litt over 4 millioner mennesker. Her skulle det jo kunne være mulig det du har snakka om, på samme måte som store språkreformene er blitt gjennomført tidligere. Det må være langt vanskeligere i større språksamfunn, f.eks. det engelske?

PT: Ja, det er jo ikke bare England, det gjelder hele den engelsktalende del av verden, til sammen 300—400 mill. mennesker. Og det gjør sjølsagt endringer vanskelig.

EHJ: Men det skulle vel kunne tenkes ei reform innafor ett land likevel. Det er jo ikke snakk om ei reform av engelsk ortografi. Det er vel en umulighet i dag pga. at det ville angå så mange land. En kan vanskelig rekne med å få enighet. Men ei sånn pedagogisk sak, som det her i første omgang vil være, det ville vel kunne gjøres i f.eks. bare ett av disse engelsktalende landa?

PT: Ja, jeg veit ikke. Jeg trur at viss noe kommer til å skje, vil det skje i Skottland, pga. de grunnene vi har diskutert, og da som et politisk mer enn som et reint pedagogisk tiltak. I tilfelle som dette vil folk handle ut fra det de føler mer enn av noen rasjonell grunn. De vil kunne komme til å gjøre det jeg mener er riktig, men kanskje ikke ut fra det jeg mener er den riktige begrunnelsen for det.

Forholda begynner forresten å bli ganske gode i England når det gjelder muntlig språk. Jeg er optimistisk når det gjelder talespråket på skolen, fordi så mange av de yngre lærerne er enige i det synet jeg har, nemlig at det ikke bør være noen talemålsnormering på skolen. Men de støter likevel på et stort problem, nemlig at de veit at barna når de er ferdige med skolen, vil kunne lide om de ikke kan tale Standard Engelsk. Det er mange jobber og muligheter i det engelske samfunnet som blir nekta dem som ikke snakker Standard Engelsk eller som har «gal» uttale. Lærerne har problem her. De er enige i det synet at det er galt å drive talemålsnormering på skolen, fordi én språkvariant ikke er noe bedre eller dårligere enn en annen. Men likevel er de bekymra for elevene sine, at de ikke skal få de muligheter seinere som undervisninga kan gi dem.

Det jeg sier til lærerne da, er at de skal la talespråket være, og at de kan gjøre det med god samvittighet. For hva du enn gjør i klasserommet, vil egentlig være uten virkning. Barna vil ikke endre talespråket sitt likevel. Resultatet vil bli at de føler seg språklig underlegne viss Standard Engelsk blir holdt fram som det korrekte. Men de vil ikke endre talespråket sitt.

Så gjelder det skriftspråket. Det fins heller ingen gode argumenter for å standardisere og ensrette det. Og i engelsk ville det på mange måter være lettere enn i norsk. For det første har du rettskrivinga. Den er ikke særlig konsekvent og dekkende for uttalen, som du veit. Og det betyr at alle, uansett uttale og dialekt, har den samme vansken og det samme handikap. Så vi kan la rettskrivinga, ortografien, være. Vi behøver ikke endre den i engelsk. I Norge må dere diskutere, og *har* dere diskutert mye, hvilken og hva slags ortografi dere skal ha. Sier du *vet*, skriver du *vet*. Sier du *veit*, skriver du *veit*. I engelsk er det ikke nødvendig med slike valg. Vel, kommer vi til Skottland,

blir situasjonen noe annerledes pga. at ulikhetene blir større. Men i England eller USA eller Australia behøver vi ikke å bry oss om ortografien, altså sjølve rettskrivinga.

EHJ: Men vi kan vel da si at det vil være en fordel for de elevene som er ressurssterke, som har mye å ta av så å si. De vil kunne bruke «mer» på å lære ei vanskelig rettskriving enn andre og svakere stilte. Slik sett er vel da rettskrivinga sosialt diskriminerende likevel?

PT: Ja, det kan sees slik også. Men det gjelder jo alle fag, at noen er bedre stilt. Og da er rettskrivingsproblema på linje med alt annet som skal læres. Jeg er enig i at ditt argument kan brukes til fordel for ei rettskrivingsreform. Men det er ei helt uavhengig sak, som har en lang og lite vellykka historie i engelsk. Jeg trur vi kan la rettskrivinga ligge nå og konsentrere oss om andre ting.

Altså, vi sier: alle er i samme posisjon m.h.t. ortografien. Ingen barn blir iallfall språklig diskriminert pga. den, fordi ingen engelsk uttalevariant kan sies å bli bedre dekt av rettskrivinga enn andre.

Det vi må argumentere for, er at barna må tillates å skrive si eiga dialekt. Dette angår ikke uttale og ordforråd i særlig grad, men mer grammatiske former. Uttalen er forskjellig, men det blir altså ikke avmerka i ortografien. Og når det gjelder ordforrådet, er det greit at ulike deler av landet bruker litt forskjellige ord. Folk veit at ulike landsdeler bruker forskjellige ord, og de vil nok godta det. Så ordforrådet og uttalen utgjør ikke noe problem. Det som gjenstår, er grammatiske skilnader. Og som jeg sa tidligere, er forskjellene når det gjelder dette egentlig små i Storbritannia fra ei dialekt til ei anna. Og likedan er det bare små skilnader på dialekt og Standard Engelsk. Å skrive dialekt i England vil altså være langt mindre avstikkende enn i Norge. Det var det jeg mente med at det ville kunne være lettere å gjennomføre dialektskriving i engelsk enn i norsk. Så alt vi vil, er at folk skal kunne skrive f.eks. «I done it last night» heller enn «I did it last night». Og dermed er vi framme i England: alle skriver si eiga dialekt. Det skal ikke mer til hos oss. *Men*, problemet er sjølsagt at disse skilnadene, som *språklig* er uhyre små, de er *sosialt* svært markerte. Folks følelser blir satt veldig i sving av disse små forskjellene. F.eks.. bruken av fortidsforma *done* av verbet *to do* der Standard Engelsk har forma *did*. Folk blir opprørte av det, til tross for at 80—90 prosent av befolkninga i England sier *done* og ikke *did*. Det er viktig at lærerne holder fram at disse forskjellene, f.eks. mellom «I did it» og «I done it», de er bare *forskjeller* mellom ulike varianter av engelsk, og at de ikke har noe med riktig og galt å gjøre. Og at viss vi

skriver *did* når vi faktisk sier *done*, så er det av sosiale og ikke av språklige grunner. Til slutt håper jeg vi når dit at alle dialekter vil bli anerkjent som like gode.

Men det er vanskelig å nå fram, en blir så lett misforstått. Da jeg gav ut boka mi «Accent, dialect and the school», oppfatta avisene det helt galt. Ei avis skreiv at «Peter Trudgill sier at grammatikk ikke betyr noe». Vel, kan du tenke deg en lingvist si at *grammatikk* ikke betyr noe? Sjølsagt har jeg aldri sagt noe slikt. Men når *de* skriver «grammatikk», så mener de «grammatikken i Standard Engelsk», som barna blir undervis i på skolene. Og når barna blir undervist i den grammatikken, er det jo fordi den dialekta de har når de begynner på skolen, har en *annen* grammatikk, som i seg sjøl er like god.

Så det var mye skrik i pressa om hvor tåpelig alt dette var, og at det var en typisk akademiker som her kom og hevda håpløse ting. Det viktigste og største problemet i England er slett ikke de språklige forskjellene, men folks holdninger til dialekter og forskjellige talemålsvarianter. Her i Norge har dere iallfall en god del bra og ganske saklig diskusjon og debatt om språklige problemer. Mange mennesker i Norge er godt informert om dette pga. språkstriden dere har hatt og har. Men i Storbritannia er det bare fordommer ute og går. Også folk som ellers er godt utdanna, intelligente og liberale, kan prestere å skrive absolutt nonsens om språklige spørsmål. Det er ofte nokså deprimerende. Og ofte er det også direkte personlige angrep. Men da veit en iallfall at en treffer noe viktig. Noen føler at det er nødvendig å gå til slike angrep. Så jeg trur da vi gjør framsteg iallfall.

EHJ: Men dere har ikke fått organisert noe. Det er enkeltpersoner som arbeider med dette?

PT: Ja, det er enkeltpersoner. Til og med folk som driver med språkvitenskap har ofte vært helt uinteressert i dette. De sier at det er problemer for pedagoger og lærere, og ikke for lingvister. Så dem jeg har mest kontakt med, er folk i utdanningsvesenet. Dessverre er ikke de bestandig så godt informert om språklige forhold heller. Men mange ting hender nå. F. eks. er den boka jeg nevnte, blitt pensum på mange lærerkurs, og sjøl reiser jeg mye og holder foredrag og seminarer for lærere. Mange lingvister blir ganske overraska når de finner ut at folk ofte ikke har den fjerneste ide om språklige forhold. Sjølsagt er lingvister klar over at alle språkvarianter i seg sjøl er like gode, men de blir stadig forbausa over at folk flest *ikke* mener det. Så det skjer noe med lingvistene også nå. De oppdager at ting som er sjølsagte for dem, ikke er det for folk flest. Og lærerne begynner å bli bevisste. Men så vil vi da kanskje få den situasjonen at lærerne vil se annerledes enn folk flest på språklige forhold. Og de vil da helt opplagt få problemer med foreldra.

EHJ: Nynorsken hos oss blei i forrige hundreår i stor grad kjempa fram av lærerne. Det var de som stod problema nærmest og som så hvor vanskelig barna hadde det. Så om lærerne i England kommer til å gå i brodden, slik du har skissert, vil du finne en klar parallell til det i vår språkhistorie.

PT: Ja, og den «Foreldreaksjon mot samnorsk» som dere hadde i 1950-åra, særlig i Oslo, vil da helt opplagt komme i England også. Men den vil være over *hele* landet, ikke knytta til dominerende krefter i hovedstaden, som hos dere.

EHJ: Dere går spennende tider i møte, lykke til i arbeidet, og takk for samtalen!

NYTT TIDSSKRIFT

Retten over jul kom første nummer av eit nytt tidsskrift, *Norsklæraren*. Det skal vere eit tidsskrift for språk og litteratur, og organ for den norsklærerforeninga som blei skipa i Stavanger 19. februar i år. Denne foreninga skal samle alle norsklærarar, heilt frå førskolen og til universiteta. Vi i *Språklig Samling* ser svært positivt på dette tiltaket, og vi vonar at både foreninga og tidsskriftet vil kunne bidra til å styrke mormålsopplæringa i skolen.

I det første numret av *Norsklæraren* skulle det vere stoff av interesse for alle norsklærarar. Her er m.a. faglig diskusjon og konkrete undervisningsopplegg, orientering om undervisninga i norsk på universiteta, bokmelding og dikt, helsing frå Forfattarforeninga og frå Dansklererforeninga.

Å abonnere kostar kr. 40,— pr. år, og pengane kan ein betale over postgiro 3936762. Adressa til redaksjonen er: *Norsklæraren*, His allé, 4800 Arendal.

GÅVER

Kasseraren takker for gåver frå:

H. Dalene 100,—. E. Pettersen 25,—. R. Guldal 25,—. A. M. Grønlie 10,—. Ø. Gulliksen 10,—. L. Sødal 70,—. E. Myklebust 100,—. L. R. 200,—. G. Wiggen 314,—. E. Beyer 30,—. H. Straand 30,—. Ø. Krogsrud 10,—. L. Groven 10,—. Kr. Opstad 20,—. T. Høibø 10,—. P. Dahlø 10,—. B. Øverås 30,—. E. Olsen 30,—. E. Vatnaland 20,—. O. Ramse 30,—. J. T. Greibrokk 30,—. S. Sverdrup Lunden 50,—. O. Lysberg 10,—. J. Osw. Hanssen 180,—. A. Ramnefjell 50,—. E. Wiggen 25,—. A. Kvendbø 30,—. J. Haavaag 10,—. R. Høydal 20,—. M. Tveiten 10,—. I. Raknem 10,—. H. Moren Vesaas 80,—. R. Stenersen 80,—. H. A. Sukke 10,—. S. Sand 20,—. H. Heldal 80,—. G. Kvendbø 15,—. H. O. 50,—. G. Nåvik 10,—. B. Almankås 10,—. O. Vikan 20,—. T. Nomeland 30,—. G. Steen 10,—. R. Birkeland 50,—. R.. Aavik 20,—. J. Valved 70,—. J. T. Greibrokk 30,—. S. Nedregrotten 30,—. T. Nomeland 50,—. J. Fosså 96,—.

(fra s. 1)

vrangforestillinga at det er stygt og galt og tør ikke bruke det i mange situasjoner. Dersom de kunne se morsmålet sitt i skrift, i aviser og bøker og slikt, ville det være til stor hjelp, sier Geirr Wiggen, lektor ved Elverum lærerskole og medlem av Norsk språkråd.

— Men nordmenn er da ikke stumme? Vi skriver brev og bøker og taler i forsamlinger?

— Noen av oss, ja. Men mange er engstelige for å åpne munnen eller gripe til pennen i fremmede eller formelle sammenhenger. Svært mange vil helst tie stille eller slippe å skrive. Altfor mange blir dermed passivisert på grunn av et usikkert forhold til morsmålet sitt. Ja, mange strever med å skrive brev også. Især til offentlige myndigheter, naturligvis, men private òg.

— Nyere undersøkelser i Sverige viser at en million svensker ikke våger å skrive brev til det offentlige, og de kjenner heller ingen som kan hjelpe dem med det. 85 prosent av den voksne befolkning tør ikke stå opp og snakke på et møte. En svakhet i et levende demokrati. Og nordmenn er vel omtrent i samme situasjon? Kan det komme av dårlig norskopplæring? Kanskje sprogstrid og to mål fører til forvirring og manglende skrive-evne?

— Nei, det trur jeg ikke er grunnen, svarer Geirr Wiggen bestemt. Tvert imot. Språkstriden har flest positive sider. Den har skapt ei språkbevissthet og ei språkutvikling her i landet som er av det gode. I dag ser stadig flere språkforskere på den norske situasjonen som forbilledlig. Nei, hvis nordmenn ikke skriver morsmålet sitt, så er det på grunn av språklig undertrykking gjennom generasjoner. Altså dette at dialektene er blitt latterliggjort og nedvurdert og ikke gitt rom i skriftspråket. Vi har jo ennå ikke greidd å frigjøre de norske folkemåla skikkelig. Siste vedtak i Norsk språkråd med såkalt «liberal» rettskriving var et sørgelig tilbakeskritt. Vi skulle opprettholde de få obligatoriske a-endingene i hunkjønnsorda og i intetkjønn flertall, altså i ord som «gata» og «husa». Folkemålsformene trenger ennå det forsvaret den offisielle rettskrivinga kan gi. For øvrig burde vi tillate former som «skrivi». I dag er det bare tillatt med «skrevet». «Kasta» er jo godkjent ved sida av «kastet», så hvorfor ikke «skrivi» også, når de fleste i de folkerikeste delene av landet har den forma i morsmåla sine?

— Hvorfor så mye mas bare om bøyingsendelser? Skal vi ikke heller skjerpe staving av ord og stilen i setningsbygningen?

— Jovisst, dette med setningsbygning er svært viktig. Der har for eksempel det offentlige mye å lære. Og Språkrådet har ei stor oppgave i å greie ut med den voksende frem-

medordsbruken. Men i Språkrådet står kampen om ordformene i dag, med de mulighetene for snobberi, maktmisbruk og undertrykking som ligger i dem. Sammen med 3 kolleger har jeg deltatt i forskningsprosjektet «Talemålsundersøkelsen i Oslo», som nå er i ferd med å offentliggjøre sine resultater. Vi har blant annet funnet at a-endingene ser ut til å bli brukt friere i Oslo-målet nå enn før. Nå settes det i gang et tilsvarende forskningsprosjekt i Bergen. Jeg lurar på om en ikke vil finne at a-endinga i hunkjønnsord har vunnet aldri så lite innpass hos enkelte der også, blant de unge.

— Den har alltid vært i Oslo-dialekten?

— Javisst. Men ikke alle har vært frie til å bruke den. A-en har vært stempla som «stygg». Det er naturligvis bare noe sludder. Men det er viktig at vi får se den på trykk. Det gjør det lettere for oss sjøl å godkjenne den i vår egen språkbruk når vi ser at andre gjør det òg, ikke minst i skrift. Men la meg nevne noe fra undersøkinga vår. Av dem vi undersøkte brukte guttene flere a-endinger enn jentene, de på østkanten flere enn de på Vestkanten, og de yngre flere enn de eldre. Det er språkkonsulenten i Statistisk Sentralbyrå, Knut Western, som undersøkte dette spesielt. Han har skrevet om det i Norsk Skoleblad nr. 44/1976. Den vitenskapelige rapporten kommer på nyåret.

— Dette har vi da alltid visst.

— Vel, men det er godt å få det systematisk lagt på bordet. Da kan det ikke prates vekk. Hvem har forresten gitt Oslo-målet livets rett? På scenen blir det urettferdig assosiert med «boms» og andre lavstatusfolk — i revy blir det skamløst gjort narr av.

— Men ikke alle snakker på samme måte i Oslo.

— Nei, det er rett. Oslo-målet har i stor grad vært ivaretatt av arbeiderklassen, og det vil ennå i stor grad si på Østkanten, enda vi finner det vestpå også. Men der har vi samtidig hatt større innflytelse fra den gamle embetsmannskulturen, med dens danske forankring. Derfor har det vært vanskeligere å bruke Oslo-målet på Vestkanten. Men det er der, ikke minst blant barna og de unge. De fleste vil vite at de har et «ute»- og et «inne»-språk. Ute blant kameratene trenger de ikke «passe på» språket sitt, slik de må overfor voksne og fremmede. På Østkanten ser det ut til å være friere i så måte. At bruken av Oslo-mål kan henge sammen med den klassen en tilhører, så en kanskje tydeligere i 30-åra, da klassekampen var åpen og hardere. Oslo-målet blei arbeiderklassens kjennemerke. For de andre gjaldt det å høre til dem som snakka «fint». Det er alltid den økonomiske og sosiale elitens språvariant som blir «fin».

— I de fleste land dominerer hovedstadens sprog?

— Ja, det er slik mange steder. Men det er jo nettopp fordi det er der den økonomiske og politiske makta har vært konsentrert. Der makthaverne samla seg, fikk vi hovedstaden, og når du snakker om «hovedstadens språk», er det makthavernes språk det er tale om, ikke folkets. Derfor er det riksmålet, som er en arv fra kolonitidas embetsmanns- og overklassekultur, som har status som «fint» og «riktig» blant mange i Norge, ikke det folkelige Oslo-målet. På denne bakgrunnen ser vi at Ivar Aasen var revolusjonær. Han vendte overklasse-språket ryggen og skapte et skriftspråk på grunnlag av det som mange folkemål hadde felles.

— Glemte Ivar Aasen Vika-dialekten?

— Nei, han glemte den ikke. Men han tok dessverre mindre hensyn til byenes språk, og særlig Oslos, og i landsmålet hans kom fjellmåla og vestlandske mål til å dominere. Det er forståelig ut ifra datidas ideer og tenkemåte. Men sett fra vår tid, er det beklagelig. Nordnorske, østlandske og til dels trøndske dialekter skulle vært med i større grad. Det må rettes på nå, syns jeg. Norges Mållag kjenner sjølsagt dette spørsmålet, og den siste tida har det vært ganske livlig debatt om det i samband med dialektreinsaksjonene. Disse aksjonene er noe av det mest hyggelige i den hjemlige språkpolitikken de siste åra, og jeg håper det kommer noe positivt ut av den interne debatten i Norges Mållag også. Men foreløpig er ikke den organisasjonen «mitt bord», smiler Geirr Wiggen, som i stedet er leder for Landslaget for språklig samling.

— Men De tror at et Vika-mål med a-former ligger latent hos de fleste østlendinger?

— Nei. Slik kan vi ikke si det. Vika-målet, eller Oslo-målet, har vi bare i Oslo. Men dette språket er ett av mange østlandsmål. Og a-endinger er en del av folkemåla over hele Østlandet og mer til. Vi sier «sola» og «boka» og «korta». Mange har a-ending i hankjønnsorda også, som i «gutta» og «svinga». Men i verba vil en del si f. eks. «har kaste» istedenfor «har kasta». Nå må vi imidlertid ikke henge oss for mye opp i en enkelt detalj som a-er, sjøl om det er et språktrekk mange er opptatt av. Det fins mange dialektale særmerker. Og ingen er i seg sjøl bedre enn andre. Det viktige er at vi er tolerante overfor hverandres språkbruk. Sier vi om noen språkbruk at den er «stygg» eller «gal», kritiserer vi nemlig mer enn språket. Vi kritiserer de menneskene som har denne språkbruken som morsmål, og vi kritiserer deres kultur. Myten om at dialektene på østlands-flatbygdene er «stygge», er et eksempel. Organisasjonen «Østlandsk reisning», som

seinere biskop Eivind Berggrav tok initiativet til i 1916, kom i stand mye av den grunn. Østlendingene var ufrie fordi målet deres hadde lav status både hos riksmålsfolk og hos landsmålsfolk. Nå har Prøysen hjulpet mye. Og vi opplever stadig friere bruk av østlandsdialektene i skjønnlitteraturen og ellers. Men ennå rår mange fordommer og mye ufornuft i språklige spørsmål. Derfor trengs språkstriden. Målreising er å vedkjenne seg morsmålet sitt og bruke det i tale og skrift. Det er ei personlig frigjøring.

— Men vil folk være med på noe slikt? Er behovet til stede?

— Behovet er der. Men svært mange er antakeligvis ikke klar over at de kan få det bedre enn de har det. Det er jo en typisk undertrykkelses-situasjon. Folk må innse at deres anstrengte forhold til språket ikke er nødvendig eller naturlig. Så kan vi kanskje få bedra forholda. La oss ta noen eksempler fra Oslo igjen. Gjennom undersøkelsene av Osломålet har jeg sjøl fått inntrykk av at presset på ungdommen til å snakke «fint» kan virke vel så sterkt på Vestkanten som på Østkanten. Osломålet gir lavere status vestpå, assosiasjoner til arbeiderklasse, og det kan signalisere våre holdninger i klassekampen. Undertrykkinga av Osломålet kan for øvrig ta ekstreme former. Jeg har blant annet truffet ei ung jente fra Kampen som søkte jobb etter endt handelsskole, men som ble avvist flere steder fordi hun hadde Osломålets naturlige trykk på første stavelse, altså «kontor» for eksempel. Det er opprørende.

— Ville De ikke råde henne til å si «kontor»?

— Hvorfor må hun det? Hvorfor stiller arbeidskjøperen et slikt krav? Ville ordfører Nordengen eller Kåre Willoch finne seg i det, om de skulle tvinges til å si «kontor» for å få den jobben de ønska? Vi må huske at det er vanskelig å skifte språkvaner. Om vi gjør det, griper vi inn i sjølve personligheta vår, åssen vi ser på oss sjøl, vår identitet, og hvor vi føler oss hjemme, vår lokale og sosiale tilhørighet. Å skifte språkvaner er ei alvorlig og djuptgripende handling med flere personlige og sosiale følger enn jeg kan nevne her. Nei, den eneste veien er å utvikle språklig og sosial sjølrespekt og toleranse. Det er ingen grunn til å skamme seg over dialekten sin, eller andres, for den saks skyld. Vi skal være stolte av morsmålet vårt, verne om det og framfor alt bruke det. Alle norske dialekter er fullgode språk, og ingen er mer norske enn andre. Osломål eller solørmål, sunnmørsk eller nordnorsk: Bruk det. Riksmålsfolk later som de er så tolerante og dialektvennlige. Men dialekten skal helst være fjern — sognemålet kan de saktens dyrke og beundre. Men det som er nært, den dialekten som truer nabolaget, den

LANDSLAGET FOR SPRÅKLIG SAMLING

Postboks 636, Sentrum Oslo 1.
Medlemspenger, kr. 30,— pr. år.
Postgiro 5163787

Leiar: Geirr Wiggen,
Strandstykket 67,
2400 Elverum.

INNHALD:

Leiar	s. 2	Fra bildebok til billedbok, av Geirr Wiggen	s. 12
Intervju med Geirr Wiggen	s. 1	Språkdemokrati og samnorsk, av Magne Aksnes	s. 12
Innkalling til landsmøte i LSS	s. 3	Hvor går de øst-norske bymåla? av Per P. Gulbrandsen	s. 14
Intervju med Peter Trudgill	s. 4	«Plymouth», av Ingar Skrede	s. 17
Høyangermålet — en ny dialekt, av Helge Omdal	s. 7	Nytt tidsskrift	s. 21
Joensuu, dikt av Ola Jonsmoen	s. 9	Gåver	s. 21
Fra «formann» til «leder», av Else Ryen	s. 9		
Økopolitikk og språkstrid, av Hartvig Sætra	s. 10		

Osloavis nekta . . . .

(fra s. 23)

skal undertrykkes og degraderes. Derfor er de så engstelige for folkemålet i Oslo og i bygdene omkring. Oslomålet representerer verdier, holdninger, en livsstil, kort sagt en kultur, som er en annen enn riksmålets over- og middelklassekultur. Riksmålsfolkas kamp blir dermed en kamp for å beskytte denne kulturen mot den folkelige kulturen dialektene er uttrykk for. Et middel er latteren. Når for eksempel Arve Opsahl, bevisst eller ubevisst, skjemmer ut Oslomålet på Chat Noir eller i fjernsynet, bidrar han til å gjøre det vanskeligere for Oslofolk å bruke Oslomålet seriøst. Dermed er det til sjuende og sist seg sjøl og norsk revy han skjemmer ut, selvfølgelig.

— Tilogmed Oskar Braaten la over mot riksmålet?

— Ja. Han begynte jo å skrive på landsmålet. Men landsmålsnormalen og mange framtrepende målfolk var lite åpne for Oslomålet da. De tolererte knapt Duuns trøndskfarga språk. Duun og Braaten følte seg mye i samme båt. I en sterkt vestlands-dominert skriftnorm skal en ikke vente at osloenseren uten videre føler seg hjemme. Nå er det imidlertid tegn til at de unge tør vedkjenne seg folkemålet i Oslo i større grad. Vi ser i litteraturen også. Les for eksempel Jo Vendts «Graffiti» eller Kjell Askildsens «Hverdag». Den politiske reaksjonen og riksmålsstormen fra 50-åra er mer enn kulminert. Flere tør tross alt snakke og skrive

folkemåla friere nå.

— Skolen spiller vel en viktig rolle?

— Ja. Umåtelig viktig. Som jeg sa, vi må vise respekt for folks morsmål. Det språket vi bærer med oss hjemmefra til første klasse i grunnskolen, må vi passe oss for ikke å kritisere eller tukle med. Jeg er redd altfor mange lærere ikke kjenner til 1878-vedtaket, som sier at barna skal få bruke morsmåla sine fritt i skolen. Det står i skolelova ennå. Men mange veit det naturligvis, og ingen nye lærere må få slippe ut av de pedagogiske høgskolene uten å vite det. Når barnet møter skolen, må det føle seg velkomment med *hele* seg, ikke møte en fremmed verden der dets eget hjemmemiljø er fy og æsj. Barna må få boltre seg med språket sitt, snakke og skrive fritt og føle det som ei glede og utfordring å uttrykke seg. Om eller når og på hvilken måte ei språklig formalisering bør settes inn, er jeg sant å si ikke helt sikker på. Vi må i alle fall være varsomme med å presse elevene inn i ei skriftlig form. Skriftnormalen må være vid og gi alle folkemåla rom. Ellers står vi i fare for å kneble en masse mennesker for livet, slik det er skjedd i altfor stor grad til nå. Mennesker som kvier seg for å skrive eller for å ta ordet i diskusjoner og i forsamlinger, — som heller velger taushet. Ei ufolkelig skriftnorm kan sette mange «utafor» i samfunnslivet. Og det er vel ikke riktig i det demokratiet det er meninga Norge skal være? spør Geirr Wiggen.